

LAPIN YLIOPISTO

Sosiaalisuutta vai sosiaalisia taitoja

Miten arvioimme ympärillämme olevia ihmisiä

Jenni Pulska
Pro gradu -tutkielma
Kasvatustiede
Kasvatustieteiden tiedekunta
Lapin yliopisto
2017

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalisuutta vai sosiaalisia taitoja: miten arvioimme ympärillämme olevia ihmisiä

Tekijä: Jenni Pulska

Koulutusohjelma/oppiaine: Kasvatustiede

Työn laji: Pro gradu -työ Laudaturtyö Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 71

Vuosi: 2017

Tiivistelmä:

Harva ihminen on toisensa kaltainen. Olemme jo syntymässä saaneet ainutlaatuisia piirteitä, jotka erottavat meidät toisistamme. Kasvaessamme meistä tulee yhä ainutlaatuisempia, sillä ympäristö vaikuttaa kaikkiin meihin eri tavoin. Jokainen ihminen on yksilö. Meitä ei kuitenkaan suoraan opeteta kohtaamaan tätä erilaisuutta, vaikka juuri erilaisuuden ymmärtämättömyydestä johtuvat monet arkipäivän konfliktit ihmisten välillä. Ymmärrys itsestä ja muista parantaisi sosiaalisia taitoja, joita tarvitaan toisten ihmisten kanssa toimeen tulemiseen.

Tutkimuksessa selvitettiin 10–11-vuotiaiden oppilaiden suhtautumista erilaisten ihmisten käyttäytymistyyliin. Käyttäytymistyyliin viitataan temperamenttipiirteisiin, joiden katsotaan olevan ihmisen persoonallisuuden perusta. Oppilaat arvioivat temperamenttipiirteiden mukaisia esimerkkikuvausten henkilöitä tutkimukseen kehitetyllä tehtävämuotoisella lomakkeella. Lisäksi oppilaat valitsivat itseensä sopivia temperamenttipiirteiden mukaisia väitteitä. Tutkimukseen osallistui 18 neljännen luokan oppilasta.

Olenaisimpana seikkana aineistosta nousi esille se, että sosiaalisuutta arvostetaan muita käyttäytymistyyliä enemmän. Sosiaalisuuteen liitettiin vastauksissa muita enemmän positiivisia piirteitä. Vastaajista huomattava osa oli myös katsonut itsensä korkeasti sosiaalisiksi, mikä selittyy todennäköisesti vastaajien nuorella iällä, jolloin ollaan paljon tekemisissä muiden ihmisten kanssa, sekä sillä, että sosiaalisuutta arvostetaan yleisesti. Sitä siis nähdään mielellään myös itsessä. Sosiaalisuuteen liitettiin vastauksissa myös sosiaalisiin taitoihin viittaavia piirteitä, vaikkakaan korkeasti sosiaalinen ihminen ei välttämättä ole sosiaalisesti taitava. Tämä voi johtua siitä, että sosiaalisuutta ja sosiaalisia taitoja ei ymmärretä oikein. Analyysitulokset tukivat myös pitkälti aikaisemmissa temperamenttitutkimuksissa esille tulleita seikkoja: ujous ja sosiaalisuus eivät ole toistensa vastakohtat, toisin kuin arkielämässä usein ajatellaan, ja oma temperamentti vaikuttaa käsityksiin muista ihmisistä.

Avainsanat: Temperamentti, sosiaalisuus, sosiaaliset taidot, itsetuntemus, diskurssianalyysi, opetussuunnitelma

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

(vain Lappia koskevat)

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	4
2. Tutkimusongelma	8
3. Teoreettinen viitekehys.....	10
3.1 Opetussuunnitelman perusteet	10
3.2 Temperamentti	12
3.3 Sosiaalinen todellisuus.....	18
3.4 Itsetuntemuksesta sosiaalisiin taitoihin.....	19
4. Tutkimuksen toteutus	24
4.1 Aineistonkeruu.....	24
4.2 Diskurssianalyysi	27
5. Sosiaalisuuteen suhtaudutaan muita käyttäytymistyyliä positiivisemmin.....	31
6. Oma persoona vaikuttaa arvioihin muista ihmisistä.....	37
7. Toisen ihmisen ajatusmaailmasta tehdään perusteettomia päätelmiä.....	44
8. Yhteenveto ja johtopäätökset.....	47
9. Pohdinta	56
9.1 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	56
9.2 Sovellukset.....	59
9.2.1 Sosiaalisia taitoja sosiaalisuuden ihannoinnin sijaan	59
9.2.2 Jatkotutkimus.....	64
Lähteet	66
Liitteet.....	70

1. Johdanto

Sosiaalisuudesta puhutaan paljon ja se ymmärretään monin tavoin. Temperamenttitutkimuksessa sosiaalisuudella tarkoitetaan seurallisuutta, eli ihmisen halukkuutta hakeutua toisten ihmisten seuraan. Sosiaalisuus kuuluu ihmisen perusluonteeseen, mutta sosiaalisuuden aste vaihtelee suuresti eri ihmisten välillä. Joillekin on tärkeää, että ihmisiä on paljon ympärillä, joillekin riittää pari lapsuudenaikaista ystävää ja yksinään olokin on mukavaa.

Tutkimuksen aihe sai alkunsa kandidaatin tutkielmastani. Kandidaatin tutkielmassani tutkin sitä, miten on mahdollista kiusata tietämättään. Vastausta lähdin etsimään temperamentista. Tarve tutkia asiaa syntyi omista kokemuksistani, sillä minulle paljastui vasta aikuisiällä olleeni nuoruudessani kiusaaja. Kaksi erillistä henkilöä, joita olin itse pitänyt ystävinäni, kertoivat minun kiusanneen heitä. Minulla itselläni ei ollut minkäänlaisia muistikuvia asiasta. Tämä herättikin kysymyksen siitä, kuinka on mahdollista kiusata tietämättään. Kiusaaminen on perinteisesti määritelty tahallisenä jatkuvan fyysisen tai psyykkisen vahingon tuottamisena toiselle ihmiselle. En voi kuitenkaan katsoa toimineeni tahallisesti, sillä en itse ollut ymmärtänyt kiusaavani.

Tutkimusprosessin aikana minulle selvisi kuinka monimutkainen ja laaja ilmiö kiusaaminen on. Sitä esiintyy kaikkialla ja kaikissa ihmisten muodostamissa yhteisöissä ympäri maailman. En ole ainoa, joka on kiusannut – tai kiusaa – tietämättään. Kiusaamista on fyysisen kiusaamisen (esim. töniminen ja potkiminen) lisäksi myös porukan ulkopuolelle jättäminen, ulkonäön arvosteleminen ja selän takana puhuminen. Tällaisia asioita ei kuitenkaan arkielämässä aina pidetä kiusaamisena. Selän takana puhuminen on melko yleinen ilmiö, varsinkin työpaikoilla, ja se onkin ehkä jollain tapaa ihmisen luonnolle ominainen tapa purkaa omia tunteita. Selän takana puhumisella haetaan sosiaalista tukea ja oikeutusta omalle ärtyneelle mielialalle. Ärtynyt mieliala taas syntyy yleensä ihmisten erilaisuudesta. Joku toinen toimii omasta mielestä väärällä tavalla ja se ärsyttää. Jossain määrin tätä selittää temperamentti, jolla tarkoitetaan ihmisen synnynnäisiä taipumuksia toimia jollain tietyllä tapaa. Temperamenttierojen vuoksi on vaikeaa ymmärtää miksi

joku toinen käyttäytyy tavalla, millä tavoin itse ei koskaan käyttäytyisi. Temperamentti selittää siis kiusaamisen lisäksi myös muita ihmisten välisiä arkipäivän konflikteja. Ymmärtämällä tätä synnynnäistä eroa, pystyisimme ehkä tulemaan paremmin toimeen keskenämme. Pitäisikö siis jo lapsia opettaa ymmärtämään erilaisuutta? Pitäisikö heille opettaa taitoja tulla toimeen toisten ihmisten kanssa? Nämä kysymykset johtivat tutkielman aiheen pariin. Koska kysymyksiä sellaisinaan ei voi tutkia, lähdin selvittämään, onko kyseisille taidoille tarvetta. Eli onko ihmisten erilaisuuden ymmärtämisessä puutteita ja mikäli on, mistä se voisi johtua.

Keräsin tutkimuksen aineiston tehtävämuotoisella lomakkeella Kilonpuiston koulun neljännen luokan oppilailta. Kyseisen luokan opettaja osallistui lukuvuoden 2016-2017 aikana HundrED-hankkeeseen omalla projektillaan nimeltään ”Tunne- ja tietoisuustaitojen opettaminen”. Kiinnostuin projektista ja otin yhteyttä opettajaan, jonka myötä päädyin tekemään tutkimuksen hänen luokkaansa. Luokan 18 oppilasta täyttivät lomakkeen, jossa heidän tehtävänä oli arvioida erilaisia käyttäytymistyyliä. Tehtävä sisälsi erilaisia kuvauksia erilaisista käyttäytymistyyleistä ja heitä pyydettiin arvioimaan esimerkkihenkilöä kysymyksellä ”Millainen esimerkin henkilö mielestäsi on?”. Lomakkeen toisessa osassa kartoitettiin löyhästi vastaajan omaa temperamenttia. Tehtävässä vastaajat valitsivat erilaisia temperamenttipiirteitä kuvaavista väitteistä sellaiset, joiden arveli kuvaavaan itseään. Lisäksi vastaajat saivat tarkentaa kyseisiä väitteitä vapaamuotoisesti, mikäli halusivat.

Analysoin aineiston diskurssianalyysin avulla. Diskurssianalyysissä ollaan kiinnostuneita paitsi kielen tuottamasta maailmasta, myös maailmasta, joka kielestä heijastuu. Kieli siis sekä kuvaa että rakentaa ympäröivää sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysin käyttö näkyi erityisesti aineistonanalyysikysymysten laadinnassa. Pilkoin sen avulla aineiston lauseenjäsentensä mukaisesti mahdollisimman pieniin osiin, jolloin aineistoa oli mahdollista tarkastella objektiivisesti. Hyödynsin diskurssianalyysiä myös tulosten tulkinnaissa ja johtopäätöksissä. Yhteenvedossa ja johtopäätöksissä johtavana ajatuksena toimi ”mitä tämä asia kertoo sosiaalisesta todellisuudesta ja miten se osaltaan rakentaa sosiaalista todellisuutta?”. Sosiaalinen todellisuus on se, missä elämme muiden ihmisten kanssa. Se, miten näemme muut ihmiset ja mitä heistä ajattelemme paitsi kuvaa ympäröivää sosiaalista todellisuutta myös rakentaa sitä. Siksi ei ole merkityksetöntä kuinka hyvin tulemme keskenämme toimeen.

Ihmisen sosiaaliseen todellisuuteen kuuluu muiden ihmisten lisäksi minä. Ihmisten sosiaalista todellisuutta tutkimalla saadaan selville, kuinka vahvasti minuus on sen ympärille rakentunut. Sitä kautta selviää myös se, miksi arvioimme muita ihmisiä niin kuin arvioimme. Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että se johtuu toisaalta oman minän sisäisistä malleista, toisaalta taas ympäristön tuottamista arvostuksista, joiden kautta muita ihmisiä arvioidaan. Sosiaaliset taidot ja toisten ihmisten kanssa toimeen tuleminen eivät siten ole itsestään selviä asioita.

Missä ja miten sosiaalisia taitoja opitaan? Pallo on yhteiskunnalla, sillä sosiaalisia taitoja ei voi oppia ilman muita ihmisiä. Yhteiskunnalla on olemassa instituutio, jossa sosiaalisia taitoja voidaan opettaa, siis koululaitos. Koululaitos syntyi lähinnä teollisuuden tarpeisiin 1800-luvun loppupuolella. Massakoulutuksen kannalta ideaali ihminen oli sellainen, joka käyttäytyi kuten muutkin ja oppi tekemään asioita silloin kun käskettiin (Saastamoinen 2011, 77). Sivistämällä ihmisiä heitä pystyttiin hallitsemaan helpommin. Rikollisuus vähentyi ja tuotto yhteiskunnan hyväksi kasvoi. Koulutus onkin palvellut yhteiskunnan intressejä alusta saakka. Maailma muuttuu kuitenkin yhä nopeammin ja tulevaisuudessa tullaan tarvitsemaan erilaisia taitoja kuin jokin aika sitten. Suomi on pitkään ollut koulutuksen kärkimaita PISA-tulosten perusteella, mutta viime vuosina tulokset ovat olleet laskeutuneet. Eikö Suomi pysy kehityksen kelkassa? Mitä voisimme tehdä kääntääksemme kehityksen suunnan?

Suomessa opetussuunnitelma ohjaa sitä, miten opetus järjestetään. Opetussuunnitelman perusteet laatii noin kymmenen vuoden välein Opetushallitus. Valtioneuvosto taas päättää tuntijaosta, eli siitä kuinka monta viikkotuntia kutakin oppiainetta opetetaan. Sosiaaliset taidot kuuluvat opetussuunnitelmaan jossain määrin taustalla häilyvänä osana, mutta niitä ei opeteta tavoitteellisesti. Sosiaalisista taidoista puhutaan paljon tulevaisuuden taitoina, sillä niiden hyödyllisyyteen on viime vuosina havahduttu eri elämän osa-alueilla. Kysymys kuuluukin, pitäisikö sosiaalisten taitojen opettaminen sisällyttää tuntijakoon?

Tutkielma on aineistopainotteinen. Se tarkoittaa sitä, että aineistoa ei ole käyty läpi jonkin olemassa olevan teorian avulla, vaan aineistosta nousseet asiat ovat muodostaneet tutkielman ytimen. Siksi pääväitteet on erotettu omiksi pääluvuikseen (luvut 5, 6 & 7). Niissä on esitelty ainoastaan tutkimuksen tulokset. Niistä seuraavat luvut muodostavat tutkielman pohtivan osion. Luvussa 8 on tehty pääväitteiden pohjalta yhteenveto ja tehty niistä

myös johtopäätökset. Luvussa 9 pohdinta saatetaan loppuun sovellusmahdollisuuksien kautta. Tutkielman alkuosa, eli luvut 1-4, pohjustavat tutkimusta teoreettisen käsitteistön ja tutkimuksessa käytettyjen menetelmien kautta. Liitteistä löytyy tutkimuksessa käytetty tehtävälomake.

2. Tutkimusongelma

Tutkimusongelma on seuraava:

Miten eri tavoin oppilaat arvioivat erilaisia käyttäytymistyyliä?

Tarkentavat kysymykset:

Mitkä asiat selittävät eri käyttäytymistyylien arvottamista eri tavoin?

Miten oma persoona ja ajatusmaailma vaikuttavat arvioihin muista ihmisistä?

Muodostin kysymysten pohjalta analyysisuunnitelman, jonka avulla kävin aineiston läpi. Analyysisuunnitelmassa hyödynsin diskurssianalyysiä. Diskurssianalyysi on vahvasti aineistolähtöinen analyysimenetelmä, joka tuottaa itse tutkimuksen kannalta olennaiset jäsennykset. Aineistoa ei siis lähdetä jäsentämään ulkopuolisten teorioiden avulla. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 38-39.) Näistä diskurssianalyysin avulla nousseista jäsennyksistä muotoutuivat myös tutkielman pääväitteet:

- **Sosiaalisuuteen suhtaudutaan muita käyttäytymistyyliä positiivisemmin**
- **Oma persoona vaikuttaa arvioihin muista ihmisistä**
- **Toisen ihmisen ajatusmaailmasta tehdään perusteettomia päätelmiä**

Näistä väitteistä ensimmäinen nousi aineistosta selkeimmin esiin. Sosiaalisuuteen liitetään muita temperamenttipiirteitä enemmän positiivisia ilmauksia. Muihin temperamenttipiirteisiin liitetyt ilmaukset olivat muodoltaan yleisemmin joko neutraaleja tai neuvovia. Esimerkkihenkilöiden käyttäytymistyyliin oli lisäksi liitetty tulkintoja, jotka eivät ole suoraan esimerkkitekstistä pääteltävissä. Näissä tilanteissa oletettavasti vastaaja oli tehnyt päätelmänsä oman ajatusmaailmansa perusteella. Tästä muotoituivat kaksi muuta pääväitettä: oma persoona vaikuttaa arvioihin muista ihmisistä ja toisen ihmisen ajatusmaailmasta tehdään perusteettomia päätelmiä. Käytän ensimmäisessä väitteessä sanaa persoona temperamentin sijaan, sillä tarkkaa kuvaa temperamentista on mahdotonta tämänkaltaisella tutkimuksella muodostaa. Persoona kuvaa laajemmin ihmisen luonnetta ja

siksi se sopii käsitteenä väitteen otsikkoon paremmin. Temperamentti on kuitenkin merkittävässä osassa tutkielmassa, sillä se on persoonan pohja ja sen mukaan myös tehtävälomakkeen tehtävät on laadittu. Toisen väitteen perusteettomilla päätelmillä tarkoitan sitä, että päätelmät on tehty jollain muulla perusteella kuin annetuilla tiedoilla.

3. Teoreettinen viitekehys

3.1 Opetussuunnitelman perusteet

Suomessa koululaitoksia ohjaa opetussuunnitelma. Opetussuunnitelma pohjautuu perusopetuslakiin (628/1998) ja perusopetusasetukseen (852/1998) sekä valtioneuvoston asetukseen perusopetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta (422/2012). Opetushallitus laatii kyseisten lakien pohjalta Opetussuunnitelman perusteet, jonka mukaan kunnat määrittelevät omat opetussuunnitelmansa. Kuntien opetussuunnitelmat taas ohjaavat kuntien sisäisten koulujen omia opetussuunnitelmia. Opetussuunnitelman perusteet uusitaan noin kymmenen vuoden välein. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.)

Uusin opetussuunnitelma tuli käyttöön vuosiluokille 1–6 syyslukukaudella 2016. Vuosiluokille 7–9 se tulee käyttöön porrastetusti vuosien 2017–2019 aikana. Opetushallitus määritteli opetussuunnitelman perusteet esiopetuksen, perusopetuksen ja lisäopetuksen osalta vuoden 2014 lopussa, jonka mukaan kunnat tekivät varsinaisen opetussuunnitelmansa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.)

Opetussuunnitelma perusteissa kerrotaan perusopetuksen tehtävistä ja tavoitteista. Siinä annetaan myös ohjeita oppimisen arviointiin sekä kieleen ja kulttuuriin liittyviin erityiskysymyksiin. Edellä mainittujen lisäksi se sisältää myös tietoa varsinaisen opettamisen ulkopuolisista asioista, kuten oppilashuollosta.

Seuraava taulukko havainnollistaa miten oppiaineet jakaantuvat opetussuunnitelman perusteissa eri vuosiluokille.

Taulukko 1 Oppiaineet eri vuosiluokilla

	Vuosiluokat 1-2	Vuosiluokat 3-6	Vuosiluokat 7-9
Äidinkieli ja kirjallisuus			
Toinen kotimainen kieli			
Vieraat kielet			
Matematiikka			
Ympäristöoppi			
Biologia			
Maantieto			
Fysiikka			
Kemia			
Terveystieto			
Uskonto			
Elämäkatsomustieto			
Historia			
Yhteiskuntaoppi			
Musiikki			
Kuvataide			
Käsityö			
Liikunta			
Kotitalous			
Oppilaanohjaus			

Opetussuunnitelman oppiaineiden tuntijaosta kiistellään jatkuvasti. Keskustelua on syytäkin käydä, sillä perusopetuksen tulisi vastata tulevaisuuden työelämän tarpeita. Sosiaalisia taitojen opettaminen ei kuulu opetettavien aineiden tuntijakoon. Sen sijaan kyseiset taidot sisältyvät opetussuunnitelmaan epäsuorasti, niin sanottuna piilo-opetussuunnitelmana. Opetussuunnitelman perusteissa viitataan useaan otteeseen vuorovaikutustaitoihin ja itsetuntemukseen. Koska opetussuunnitelman perusteet on monilta osin suuntaa antava ohjekirja, voivat opettajat toteuttaa ohjeistuksia haluamallaan tavalla. Näin ollen ei ole takeita siitä, että itsetuntemusta ja erilaisuusosaamista todella opetettaisiin tavoitteellisesti.

3.2 Temperamentti

Temperamentti kuvaa ihmisen synnynnäistä ja luontaista tapaa toimia jollain tietyllä tavalla. Se on yksilöllinen käyttäytymistyyli, joka säilyy läpi elämän. (Keltikangas-Järvinen 2004, 37–39.) Nykytiedon valossa temperamentilla katsotaan olevan osittain geneettinen pohja, jota ympäristö muokkaa sitä ajan kuluessa. Siihen voi vaikuttaa biologisen pohjan ja ympäristön lisäksi myös äidin raskaana oloaikana kokemat asiat, kuten stressi ja erilaiset infektiot. (Kagan 2012.) Temperamentin ilmiössä esiintyy yksilöllisiä piirteitä, eikä siksi saman temperamenttityypin omaavat henkilöt välttämättä käyttäydy täysin samalla tavalla (Shiner, Buss, McClowry, Putnam, Saudino, & Zentner 2012.) Temperamentti jakautuu erilaisiin piirteisiin, joita on eri teorioiden mukaan 2–9.

Temperamentti on ennen kaikkea se mikä erottaa meidät muista ihmisistä. Se ei kerro ”miksi” vaan ”kuinka”, ja siksi sitä ei voida tulkita jostain johtuvana. Itse asiassa juuri väärintulkitsemisesta johtuvat monet konfliktit ihmisten välillä. Ihminen muodostaa oman tulkintansa toisesta henkilöstä usein pelkän pintapuolisen tarkkailun perusteella, jonka hän yhdistää aikaisempiin tietoihinsa. Hän ei kuitenkaan tiedä mitä tämän toisen ihmisen sisällä tapahtuu. Tyyni kuori saattaa esimerkiksi kätkeä sisäänsä pian myrskyyn puhkeavan tunnepatoutuman. Tämä toimii myös päinvastoin, sillä ulospäin näyttäytyvä myrskyisä reaktio ei välttämättä oikeasti sisällä kummempaa sisäistä tunnelatausta. (Keltikangas-Järvinen 2004, 41.)

Temperamenttitutkimusta on tehty vasta muutamia vuosikymmeniä, eikä sen tutkijoitakaan ole siten paljoa. Kansainvälisestä temperamenttitutkimuksesta on noussut esiin neljä koulukuntaa, jotka lähestyvät temperamenttia hieman eri tavoin. Ne eivät varsinaisesti kilpaile keskenään vaan keskittyvät temperamentin eri alueisiin. Mary Rothbart (1981, 1984) on tutkinut erityisesti temperamentin rakennetta ja itsesäätelyn piirteiden tärkeyttä. Stella Chess ja Alexander Thomas (1957, 1965) tutkivat temperamenttia vauvoilla pitkittäistutkimuksessa, jonka myötä he löysivät goodness-of-fitin ja sovelluksia temperamentin käsitteisiin. Arnold Buss ja Robert Plomin (1975) keskittyivät erityisesti genetiikan ja ympäristön vuorovaikutukseen temperamenttitutkimuksissaan. Goldsmith (1983, 1986) taas pyrki korostamaan erityisesti temperamentin emotionaalista luonnetta. (Shiner ym. 2012.)

Temperamenttipiirteille ei ole vakiintunut mitään yleisesti käytettäviä nimityksiä, vaan ne vaihtelevat eri teorioissa. Myös niiden määrä vaihtelee - joissakin puhutaan vain kahdesta temperamenttipiirteestä, joissakin niitä on yhdeksän. Temperamenttitutkimus ei ole kovinkaan laajalle levinnyttä. Suomessakin merkittäviä temperamenttitutkijoita on vain yksi, Liisa Keltikangas-Järvinen. Siksi myöskään suomenkieliset nimitykset temperamenttipiirteille eivät ole vakiintuneet ja jopa Keltikangas-Järvinen itse käyttää eri kirjoissaan samoista temperamenttipiirteistä eri nimityksiä. Tähän tutkimukseen olen poiminut sellaiset nimitykset, jotka mielestäni kuvaavat parhaiten kutakin temperamenttipiirrettä ja palvelevat tätä tutkimusta parhaiten. Lisäksi Keltikangas-Järvisestä poiketen kuvailen jonkin temperamenttipiirteen omaavia ihmisiä esimerkiksi korkeasti aktiivisiksi tai matalasti aktiivisiksi sen sijaan, että kutsuisin heitä pelkästään joko aktiivisiksi tai ei-aktiivisiksi. Tällä haluan korostaa temperamenttipiirteiden janamaista luonnetta kaksijakoisen mielikuvan sijaan. Vaikka temperamenttipiirteistä puhuttaessa tehdään jako kunkin piirteen kohdalla kahteen ääripäähän, ei se tarkoita, että jokainen ihminen vastaisi näistä vain jompaakumpaa. Suurin osa ihmisistä sijoittuu pikemminkin jollekin kohtaa janaa kuin sen päihin.

Esim. 1

Matala aktiivisuus ————— ————— **Korkea aktiivisuus**

Stella Chessin ja Alexander Thomasin temperamenttipiirteet:

1. Aktiivisuus (Activity)
2. Rytmisyys (Rhythmicity)
3. Estyneisyys (Initial reaction)
4. Sopeutuvuus/joustavuus (Adaptability)
5. Reagointikynnys (Sensitivity)
6. Intensiivisyys (Intensity)
7. Mieliala (Mood)
8. Häirittävyys (Distractibility)
9. Sinnikkyys (Persistence and attention span)

Aktiivisuus, sosiaalisuus ja estyneisyys ovat temperamenttipiirteitä, jotka esiintyvät kaikissa temperamenttiteorioissa. Teorioiden mukaan ne kuuluvat persoonallisuuden ydinominaisuuksiin ja siksi ne esiintyvätkin lähes kaikissa persoonallisuustesteissä. (Keltikangas-Järvinen 2016, 13.) Niiden kolmen lisäksi otin tutkimukseen mukaan rytmisyyden, sillä arvelin sen olevan helposti tunnistettavissa ja erotettavissa muista temperamenttipiirteistä.

Tutkimuksessa käytetyt temperamenttipiirteet:

1. Aktiivisuus
2. Sosiaalisuus
3. Estyneisyys
4. Rytmisyys

Aktiivisuus tarkoittaa käsillä olevaan asiaan suunnattua energiamäärää. Korkeasti aktiivisen ihmisen on vaikea pysyä paikoillaan pitkiä aikoja. Jopa istuessaan hänen on pysyttävä jatkuvassa pienessä liikkeessä, esimerkiksi vaihtamalla asentoa vähän väliä, naputtamalla kynällä pöydän kulmaa tai keikkumalla tuolilla. Korkeasti aktiivinen ihminen käyttää paljon energiaa, mikä myös usein näkyy ja kuuluu. Hän puhuu kuuluvasti

ja astelee äänekkäästi. Hän kättelee lujasti ja käsittelee esineitä voimakkaasti – usein jopa rikkoen niitä. Asiat, kuten syöminen, puhuminen ja kävely, tapahtuvat vauhdilla. Edellä mainitut ominaisuudet eivät välttämättä ole kuitenkaan yhden ihmisen ominaisuuksia, vaan aktiivinen ihminen voi olla esimerkiksi toimissaan nopea, muttei äänekkäs. (Keltikangas-Järvinen 2016, 13–16.) Korkeasti aktiivinen ihminen innostuu helposti asioista, muttei silti välttämättä ole aikaansaava ja tehokas. Esimerkiksi koulussa tällainen oppilas kyllä innostuu uusista oppiaineista, mutta levottomuutensa vuoksi ei saa tehtäviä tehtyä kunnolla loppuun. Koesuorituksissa hän suoriutuu tasoaan huonommin, sillä hän ei malta tarkistaa virheitä saatikka lukea ohjeita kunnolla. (Keltikangas-Järvinen 2006, 77–81.)

Matalasti aktiivinen ihminen taas toimii rauhallisesti ja hidastempoisesti. Hän on hiljainen, eikä aiheuta häiriöitä. Hän syö ja pukee hitaasti. (Keltikangas-Järvinen 2016, 17.) Koska matalasti aktiivista ihmistä joudutaan usein hoputtamaan myöhästymisen pelossa, syntyy siitä riitaa ja konflikteja. Myös aikarajat aiheuttavat ongelmia matalasti aktiiviselle ihmiselle, sillä hänet saatetaan arvioida kykyjensä alemmalle tasolle siksi, ettei hän suoriutunut tehtävistä annetussa ajassa. Näin esimerkiksi monet älykkyyso- ja kykytestit vääristyvät temperamentin vaikutuksesta. (Keltikangas-Järvinen 2006, 78–83.) Matala aktiivisuus liitetäänkin joskus virheellisesti matalaan älykkyyteen (Keltikangas-Järvinen 2016, 17).

Korkeasti sosiaalinen ihminen hakeutuu muiden ihmisten seuraan ja nauttii ihmisten seurasta. Hän on äärimmäisen mukautuva, eikä omaa juurikaan omia mielipiteitä. Muiden mielestä hän on lämmin ja myönteinen. Korkeasti sosiaalinen ihminen elää kiitoksesta ja arvostuksesta, ja hänen päätöksiään ohjaa palkintoriippuvuus. Palkintoriippuvuus voi liittyä pelkkään muiden läsnäoloon ja heidän kanssaan jaettuun toimintaan, mistä hän saa mielihyvää. Yleensä palkintoriippuvuuden kohdalla merkittävämpää on kuitenkin huomion saaminen muilta. (Keltikangas-Järvinen, 2016, 32–47.)

Matalasti sosiaalinen ihminen taas on oman tiensä kulkija, eikä välitä mitä muut hänestä ajattelevat. Hän viihtyy yksin, vaikkei välttämättä varsinaisesti karttele muiden seuraa. Matalasti sosiaalinen ihminen ei hakeudu muiden seuraan seuran vuoksi, vaan ihmisillä tulee olla hänelle jotain annettavaa. Hän ylläpitää mieluummin muutamaa hyvää läheistä ystäväsuhdetta kuin montaa merkityksetöntä tuttavasuhdetta. Matalasti sosiaaliselle small

talk on ajanhukkaa ja kiusallista. Hän ei ole välttämättä kovinkaan pidetty, sillä ihmissuhteiden hoitaminen ei yllä kovinkaan korkealle hänen prioriteettilistallaan. (Keltikangas-Järvinen, 2016, 41–47.)

Estyneisyys on melko helppo huomata toisissa ihmisissä. Korkeasti estynyt ihminen on uusissa tilanteissa varautunut ja vetäytyvä, kun taas matalasti estynyt taas on uusissa tilanteissa rohkea ja yleensä erityisen kiinnostunut muiden ihmisten asioista. Korkealla estyneisyydellä tarkoitetaan ujoutta silloin kun kyseessä on ihmiset. Estyneisyyttä voi myös esiintyä kohdatessa uusia asioita ja tilanteita, jolloin sitä kutsutaan inhibitioksi. Ihmisiin ja tilanteisiin liittyvä korkea estyneisyys ei välttämättä tule esille samassa ihmisessä, mutta se aiheuttaa korkeasti estyneelle samankaltaisen epävarmuuden aiheuttaman stressitilan. Kyseessä on kuitenkin vain ensireaktio. Ihmisen tai tilanteen tultua tutuksi hän rentoutuu, ja voi olla hyvinkin estoton. Ujot ihmiset käyttäytyvät yleensä pääasiassa käyttäytymisnormien mukaisesti, eivätkä aiheuta häiriöitä. (Keltikangas-Järvinen 2016, 55–60.) Kaganin mukaan jopa 24%:lla valkoihoisesta väestöstä on taipumusta ujouteen ja varautuneisuuteen uusissa tilanteissa (Raina & Haapaniemi 2005).

Rytmisyydellä tarkoitetaan biologisten toimintojen säännöllisyyttä. Korkeasti rytmisen ihmisen sisäinen kello on tarkka, eli nukkumis- ja ruokailuajat ovat säännölliset, ja hän noudattaa mielellään säännöllisiä työaikoja. Tällainen ihminen on usein selkeästi joko aamu- tai iltaihminen. Hän ärsyyntyy tai saa jopa päänsärkyä, mikäli ruokailuaika venyy tavallista pidempään. Korkeasti rytmisen ihmisen ympärillä vallitsee järjestys, koti on siisti, tavarat ovat järjestyksessä ja esineet paikoillaan. Hänen päivänsä noudattavat usein samaa kaavaa ja monet hänen toiminnoistaan ovat rutinoituneita. (Keltikangas-Järvinen 2006, 104–106.)

Matalasti rytmisen ihminen syö ja nukkuu, milloin sattuu. Hänelle ei tuota ongelmia pitkäkään valvominen, eikä hän kärsi jet lagista. Matalasti rytmisen ihminen ei noudata säännöllistä ruokailurytmiä ja hänelle saattaakin tulla nälkä mitä ihmeellisimpiin aikoihin. Hänen toimensa eivät noudata mitään erityistä kaavaa ja ne saattavatkin näyttää ulkopuolisten silmiin suorastaan kaoottisilta. Arjessa toistuvia rutiineja ei juurikaan ole. Matalasti rytmisen ihmisen tavarat ovat usein epäjärjestyksessä, eikä hän suunnittele päivänsä ennakolta. (Keltikangas-Järvinen 2006, 106–108.)

Persoonallisuus, joka usein sekoitetaan temperamenttiin, syntyy temperamentin ja ympäristön yhteistyön tuloksena. Temperamentti ohjaa synnynnäistä tapaa toimia, kun taas persoonallisuus syntyy ympäristön asettamien sääntöjen ja rajoitteiden kautta (Blandin 2013). Niiden tarkoituksena on tehdä alun perin erilaisista ihmisistä tarpeeksi samankaltaisia voidakseen tulla keskenään toimeen. Tähän myös kasvatus tähtää - ihmisten muovaamiseen sellaiseen ympäristöön sopivaan muottiin, johon muutkin ihmiset asettuvat. (Keltikangas-Järvinen 2004, 40.) Persoonallisuus on sitä, miten muut ihmiset sinut näkevät ja kokevat (Laine 2005, 21).

Introversio ja ekstroversio ovat arkikielessäkin tunnettuja C.G. Jungin nimeämiä typologioita. Introversiolla tarkoitetaan sisäänpäinsuuntautuneisuutta ja ekstroversiolla ulospäinsuuntautuneisuutta. Introversiota ja ekstroversiota ei tässä tutkielmassa käytetä näkökulmana, sillä luokittelu kahteen sinänsä ääripäiseen persoonallisuustyyppiin on sellaisenaan köyhä. Jung on itsekkin todennut, että suurin osa ihmisistä on ambiverttejä, eli introvertin ja ekstrovertin sekoituksia. Silti tällaista jaottelua käytetään muun muassa työelämässä. Jaottelu voi olla jopa haitallinen, mikäli ei tiedosteta, että minuus kehittyy koko ihmisen eliniän. Se voi olla haitallinen, sillä persoonallisuustyyppistä voi muodostua itseään toteuttava ennuste, jolloin ihminen alkaa käyttäytyä niin kuin hän olettaa muiden odottavan hänen käyttäytyvän (Goleman 1995).

Temperamenttitutkimus on lähtenyt käyntiin alun perin havainnoista vauvojen käyttäytymistyyliensä. Monet temperamenttitutkimusta tekevät keskittyvät edelleen vauvaikäisiin. Vauvaikäiset ovatkin siinä mielessä helppo ja puhdas tutkimuskohde, ettei ympäristö ole heihin ehtinyt vielä vaikuttaa (Rothbart 2007, 207–212). Siksi onkin mielenkiintoista, miten temperamenttitutkimuksia voidaan soveltaa eri ikäisiin. Tässä tutkimuksessa temperamenttia tarkastellaan 10–11-vuotiaiden käsitysten kautta, joihin ympäristö on ehtinyt jo vaikuttaa. Siksi tutkimus luotaa temperamentin lisäksi myös yhteiskuntaa ja sen ja yksilön yhdessä tuottamaa sosiaalista todellisuutta.

3.3 Sosiaalinen todellisuus

Yhtä määrettä sosiaaliselle todellisuudelle ei ole. Sosiaalista todellisuutta lähestytään sosiaalisissa tieteissä eri näkökulmista käsin. Ne eivät sulje toisiaan pois, vaan pyrkivät lähestymään asiaa eri tavoin. Sosiaalisen todellisuuden olennaisin osa on ihmiset. Ihmiset luovat keskinäisissä suhteissaan erilaisia rutiineja, sääntöjä, sopimuksia ja rituaaleja. Viestimiseen ihmiset käyttävät kieltä ja nonverbaalisia viestejä. Sosiaaliseen todellisuuteen liittyy ihmisten välisten suhteiden lisäksi minä ja käsitys itsestä. (Alasuutari 2004.)

Ihmisen sosiaalinen ympäristö koostuu kulttuurista, yhteiskunnasta, maantieteellisestä sijainnista, perheestä, ystäväistä, koulusta ja niin edelleen. Yksilö ja ympäristö ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Toisaalta ympäristöllä on suuri vaikutus yksilön kehitykseen, mutta toisaalta myös yksilö voi vaikuttaa ympäristöönsä ja sitä kautta muihin ihmisiin, silloin kun ympäristö on sama myös heille (Helkama ym. 2010, 15). Usein ongelmien ilmaantuessa arvioidaan kuitenkin pelkästään yksilöä, eikä niinkään sitä, mitä ympäristö yksilöltä odottaa ja vaatii. Tämä näkyy esimerkiksi kasvatuksessa siten, että lapsi reagoi omaan kasvatukseensa, mikä edelleen vaikuttaa kasvatukseen. (Isokorpi 2006, 78–79.)

Kulttuuri tekee ihmisestä lajina ainutlaatuisen. Simpanssit ja muut kädelliset osaavat toki käyttää työvälineitä, ja opetettuina jopa symbolisia merkkejä. Apinoilla on myös jonkinlaiset kulttuuriset alkeet ja tietoa siirtyykin mahdollisesti sukupolvelta toiselle jäljittelyn kautta. Kaiken kaikkiaan se on kuitenkin hyvin vaatimatonta verrattuna ihmisten monimutkaiseen tietoiseen opettamiseen perustuvaan kulttuurijärjestelmään. Myös kieli erottaa ihmisen muista lajeista. Se mahdollistaa rajattomat ilmaisumahdollisuudet ja on omalta osaltaan vaikuttanut ihmisen nykyisen kaltaisen älykkyyden syntymiseen. (Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2010, 48–58.) Kielenkäyttö ei ole pelkästään todellisuuden kuvaamista. Siihen liittyy aina sidonnaisuus käytäntöihin ja käytäntöjen suhde sosiaaliseen todellisuuteen. (Alasuutari 2007, 110–112.) Kielen avulla pystymme jakamaan tietomme ja kokemuksemme seuraaville sukupolville. (Alasuutari 2007, 83.) Kieli rakentaa sosiaalista todellisuutta (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 222). Kieli on kuitenkin siinä mielessä kömpelö viestintäväline, että sanallisesti viestimällä tulee usein väärinymmärrätyksi. Vaikka kuinka harkitset ja punnitset sanojasi, joku toinen saattaa ymmärtää ne toisella tavalla kuin olit tarkoittanut. Tämä aiheuttaa kitkaa ihmissuhteisiin.

Ihminen kehittyi kognitioiltaan moderniksi maatalousyhteisöjen synnyttyä n. 9000 eaa. Pysyvän asutuksen synnyttyä ihmisten alkoivat luoda sääntöjä sujuvan yhteiselon takaa-
miseksi (Sajaniemi 2016, 24–25.) Välillä ihmisten käytöstä on ohjailtu ankarastikin esi-
merkiksi uskontokuntien ja valtioiden toimesta, eikä nykyajan sääntö- ja lakiviidakosta-
kaan ota aina selvää. Sääntöjä kuitenkin tarvitaan esimerkiksi erilaisten ihmisten toi-
miessa yhdessä työpaikoilla ja muissa yhteisöissä. Sääntöjä on myös syntynyt sanatto-
mina kulttuurien normeina, joita noudatetaan jopa tiedostamatta. Jos joku käyttäytyy esi-
merkiksi tunne-elämältään poikkeavasti, häneen suhtaudutaan epäillen ja vieroksuen. Ha-
vaitsemme helposti arkitilanteissa pienetkin sosiaaliset rikkeet ja muodostamme sitä
myöten kuvan kanssaeläjistämme. Jo pelkästään tarpeettoman kovalla äänellä naurami-
nen saattaa kummeksuttaa meitä, sillä se ei ole sosiaalisen normiston mukaan sopivaa.
Olemme säätäneet tunne-elämän liikkuvuutemme melko pienelle alueelle välttääksemme
konflikteja ja epämukavia tilanteita. (Goleman 1995.) Sosiaalisia sääntöjä kuitenkin tar-
vitaan sosiaalisten tilanteiden hallintaan (Isokorpi 2006, 84.) Päiväkoti ja koulu ovat mer-
kittävässä roolissa lapsen sosiaalisten taitojen oppimisprosessissa. Sieltä omaksutaan nor-
mit, joiden mukaan yhteisössä tulee toimia. (Aho & Laine 1997, 159–160.)

Sosiaalisten sääntöjen ymmärtäminen ja noudattaminen liittyy sosiaalisiin taitoihin. Sil-
loin kun henkilön sosiaaliset taidot ovat hyvät, hän myös ymmärtää sanattomia vihjeitä
hyvin. Sosiaaliset säännöt ovat niin syvälle kulttuuriin rakentuneita, että niitä on hel-
pompia kuvata niiden noudattamattomuuden kautta. Sosiaalisten taitojen puutteesta kertoo
esimerkiksi se, että henkilö ei ymmärrä vihjeitä puhelun lopettamisesta, vaan jatkaa pu-
humista loputtomiin. Myös liian uteliaat ja tungettelevat kysymykset kielivät sosiaalisesta
taitamattomuudesta. Toisaalta sosiaalisten taitojen puute voi näkyä myös fyysisessä ulot-
tuvuudessa esimerkiksi niin, että sosiaalisesti taitamaton ihminen ei hahmota henkilökoh-
taista tilaa. (Goleman 1995, 121–122.)

3.4 Itsetuntemuksesta sosiaalisiin taitoihin

Psykologi Helena Aarnion mukaan hyvään itsetuntemukseen kuuluvat omien ennakko-
käsitysten tiedostaminen, omien arvojensa tunteminen sekä tunteiden kokemistapansa,
tarpeensa, ominaisuutensa ja puolustuskeinojensa tunnistaminen. Nämä kyseiset asiat

vaikuttavat myös vuorovaikutustilanteisiin muiden ihmisten kanssa. (Isokorpi, 2006, 26–27.) Hyvän itsetuntemuksen voi siis katsoa parantavan myös sosiaalisia taitoja.

Itsetuntemus ja itsetunto saatetaan helposti sekoittaa toisiinsa. Itsetuntemus on kuitenkin käsitteenä laajempi ja itsetunto on pikemminkin yksi osa sitä. Itsetunto tarkoittaa oman itsensä tuntemista arvokkaaksi, hyväksi ja kiintymyksen arvoiseksi. Hyvä itsetunnon omaava henkilö tuntee hyvin niin omat vahvuutensa kuin heikkoutensakin, ja osaa hyväksyä myös muiden vahvuudet ja heikkoudet. Huonon itsetunnon omaava henkilö taas toimii ristiriitaisesti ja lyhtyjänteisesti, eikä kykene auttamaan tai ymmärtämään toista ihmistä hävittämättä oman minänsä rajoja. (Isokorpi 2006, 36–37.)

Hyvästä itsetunnosta ja optimistisuudesta on havaittu olevan elämässä hyötyä. Optimisteilla on tapa selittää asioita myönteisesti ja nähdä tulevaisuus valoisana. Tämä on hyödyllistä, sillä tavoitteiden positiivinen odotusarvo auttaa niiden saavuttamisessa. (Aspinwall & Staudinger 2006, 25.) Toivo onkin tärkeässä roolissa tehtävään asennoitumisen kannalta. Sellainen ihminen, joka toivoo onnistumista, myös onnistuu todennäköisemmin, sillä silloin hän yrittää kovemmin. Hän asettaa tavoitteensa kunnianhimoisesti ylös ja osaa työskennellä sen mukaisesti. Toiveikas ihminen ei lannistu kovin helposti epäonnistumisten kohdatessa, eikä siten vaivu synkkyyteen tai altistu tunne-elämän kriiseille. (Goleman 1995, 78–95.) Golemanin mukaan (1995, 89) optimismia ja toivoa voi oppia. Ne ovat menestyksen kannalta tärkeitä, sillä tutkimusten mukaan optimistisesti tulevaisuuteen suhtautuvat ihmiset menestyvät pessimistisesti suhtautuvia paremmin niin koulukokeissa kuin joissain työtehtävissäkin. Se johtuu siitä, että takapakin kohdalla optimistit näkevät sen johtuvan itsestä ulkopuolisista asioista eli muutettavissa olevista asioista. Pessimistit sen sijaan näkevät takapakin johtuvan omista sisäisistä heikkouksista, joille ei voi tehdä mitään. Siksi seuraavalla kerralla on turha yrittääkään. Itsensä syytely vaikuttaa negatiivisesti minäkuvaan. Optimistien tapa selittää tapahtumia itsestä johtumattomilla syillä suojeleekin heidän itsetuntoaan. (Goleman 1995, 88–89).

Ilon kokeminen on jollain tapaa myös persoonallista ja synnynnäistä. Ensinnäkin se, missä määrin iloa henkilö pystyy kokemaan, mutta myös se, mitkä asiat tälle henkilölle iloa tuottavat. Iloon liittyy olennaisesti positiivinen tuntemus, jonka voidaan nähdä kehittävän niin yksilöä kuin yhteisöäkin. Vaikka kaikki ihmiset eivät olekaan yhtä taipuvaisia ilon kokemiseen, on ihmisellä kuitenkin luontainen taipumus pyrkiä iloon ja onneen.

(Määttä & Uusitalo 2008, 93-99). Yleinen hyväntuulisuus auttaa pitkälle. Se auttaa ajattelemaan monimutkaisiakin asioita joustavasti, minkä johdosta sekä älyllisten että ihmisuhteisiin liittyvien ongelmien ratkaisu on helpompaa. Nauru itsessään auttaa vapaata assosiaatiota ja yleisesti laveampaa ajattelua. Kun ihminen on myönteisesti virittäytynyt, hän suoriutuu ongelmanratkaisutehtävistä sujuvammin. (Goleman 1995, 78–95.)

Sosiaalisen vuorovaikutuksen tärkein elementti on minä ja siihen liittyvät käsitykset itsestä. ”Minä” on se, mitä itse näen ja koen. Minäkäsityksensä perusteella henkilö valikoi informaatiota ympäristöstään. Käsitystä tukeva informaatio otetaan vastaan helpommin kuin sellainen, joka on ristiriidassa minäkäsityksen kanssa. Tämä voi johtaa vuorovaikutustilanteissa väärinkäsityksiin. (Laine 2005, 19–20; Aho 2005, 21.) Myös omaan itseen voi liittyä väärinkäsityksiä. Joskus ihminen voi esimerkiksi kuvitella olevansa epäsuosittu, vaikkei sitä olekaan. Silloin on kyse siitä, että kyseisen henkilön sosiaalinen minäkäsitys on heikko, eikä se vastaa muiden käsityksiä hänestä. Henkilö siis olettaa muiden käsitysten olevan jotain muuta kuin ne oikeasti ovat. (Aho 2005, 28-29.)

Tunteet ovat tärkeä osa itsetuntemusta. Tunnereaktio tulee yleensä ennen järjellistä havainnointia. Siksi saatamme toimia tunnepurkauksen keskellä toisin kuin järjellä ajatellen uskoisimme toimivamme kyseisessä tilanteessa, ja jälkeen päin ajatellen toiminta saattaa tuntua ylireagoinnilta. (Goleman 1995, 13–29.) Myös ihmisen sosiaalinen luonne on vahvasti sidoksissa tunteisiin (Aspinwall & Staudinger 2006, 48). Oppimalla käsittelemään negatiivisia tunteita, kuten pettymystä, saa ihminen niiden energian käyttöönsä (Isokorpi 2006, 125).

Tunneälykkyys on tullut käsitteenä perinteisen loogista päättelyä korostavan älykkyuden rinnalle. Kokonaisvaltaiseen tunneälykkyYTEEN kuuluu olennaisimpana osana omien tunteiden tiedostaminen ja tunnistaminen. Ihmiset, jotka tunnistavat omat tunteensa, kykenevät ohjaamaan elämäänsä muita paremmin, eivätkä erehdy yhtä pahoin elämän suurissa valinnoissa, kuten ammatinvalinnassa ja parinvalinnassa. Toisena tärkeänä osana tulee näiden tunteiden hallitseminen. Sen avulla kielteisistä tunteista päästään nopeammin eroon, eikä ahdistukseen jäädä rypemään. Kolmantena on itsensä motivoiminen, jonka ansiosta erinomaiset suoritukset mahdollistuvat ja tuotteliaisuus tehostuu. Neljäs on empatia, eli toisten ihmisten tunteiden tunnistaminen. Empaattiset ihmiset pystyvät asettumaan toisen asemaan ja ymmärtämään toisten ihmisten käytöstä muita paremmin.

Viidentenä tulee ihmissuhteiden hoito. Tunneälykkäät ihmiset ovat poikkeuksellisen kyvykkäitä ihmissuhteisiin liittyvissä taidoissa. Tunneälykkyyttä ei voi käytännössä mitata. Voidaan kuitenkin todeta, että kokonaisvaltaisesti tunneälykkäät ihmiset ovat tietoisia omista tunteistaan ja niihin liittyvistä reaktioista sekä sen lisäksi ymmärtävät myös muiden tunne-elämää ja osaavat reagoida siihen oikein. Tällaiset ihmiset pärjäävät kaikilla elämän osa-alueilla ja heillä on muun muassa valmiudet työskennellä johtavassa asemassa. (Goleman 1995, 43–44.)

Koulumaailmassa puute negatiivisten tunteiden käsittelyssä näkyy siinä, että vihan, huolestuneisuuden tai masentuneisuuden tiloihin ajautuneet oppilaat eivät opi. Tällaiset oppilaat eivät omaksu tietoa tehokkaasti, eivätkä myöskään käsittele sitä kovinkaan hyvin. Herkkyys oppia tunnetaitoja on suurimmillaan lapsena. Silloin kasvattajien tulisi ohjata lasta myönteisiin kokemuksiin ja mikä tärkeintä, olla läsnä. Tuki ja turva edesauttavat lapsen henkistä kehitystä ja tarjoavat hyvän pohjan tuleville sosiaalisille suhteille. (Goleman 1995, 78–95.)

Golemanin mukaan (2005, 226) itsensä rauhoittaminen on myös tärkeä lapsuudessa opittava taito. Kyvyt käsitellä turhautumia, kontrolloida tunteita ja tulla toimeen toisten ihmisten kanssa olivat yhteyksissä menestymiseen myöhemmässä elämässä. Menestyksellä tarkoitetaan tässä tapauksessa palkkaa, tuottavuutta tai ammatillista statusta. (Goleman 1995, 35.) Stanfordin kuuluisassa vaahtokarkkikokeessa (1972) lapsille annettiin yksi vaahtokarkki ja heille kerrottiin, että mikäli he jaksaisivat odottaa 15 minuuttia syömättä tuota vaahtokarkkia, saisivat he silloin toisen vaahtokarkin. Tällä testattiin lasten itsehillintää. Jatkotutkimus (1981) osoitti, että ne, jotka olivat kyenneet hillitsemään itsensä ja odottamaan 15 minuuttia saadakseen suuremman palkkion, menestyivät paremmin myöhemmässä elämässä. Myös tuoreessa yhdysvaltalaisutkimuksessa, jossa seurattiin 750 ihmistä 20 vuoden ajan, havaittiin, että päiväkotiiässä sosioemotionaalista kyvykkyyttä osoittaneet lapset pärjäsivät myöhemmässä elämässä muita paremmin. He valmistuivat lukiosta ja päätyivät kokoaikatyöhön muita todennäköisemmin. Sosiaalista taitamattomuutta osoittaneet lapset taas ajautuivat koulupudokkaiksi ja yhteiskunnan tuen varaan muita todennäköisemmin. (Jones, Greenberg & Crowley 2015.)

Sosiaaliset taidot määritellään eri tavoin eri aikakausina ja eri kulttuureissa. Kiteytettynä ne tarkoittavat kuitenkin taitoa tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 22.) Vuorovaikutustilanteisiin ei ole olemassa yhtä oikeaa kaavaa, sillä ihmiset ja tilanteet ovat erilaisia. Siksi paitsi itsensä tunteminen myös muiden erilaisuuden ymmärtäminen on sosiaalisten taitojen vuoksi tärkeää. Siksi olisi myös hyödyllistä, jos jokaisella ihmisellä olisi olemassa sosiaalisia tilanteita varten eräänlainen mentaalinen työkalupakki, joka auttaisi toimimaan erilaisissa tilanteissa rakentavasti. Tuo työkalupakki koostuisi aiemmin tässä luvussa esitettyjen kaltaisista erilaisista itsensä tuntemisen ja erilaisuuden ymmärtämisen taidoista, kuten itsetuntemuksesta, positiivisesta ajattelumallista, tunnetaidoista ja niin edelleen. Tuon työkalupakin kartuttamisen voisi aloittaa jo koulussa.

4. Tutkimuksen toteutus

4.1 Aineistonkeruu

Etsiessäni tietoa tutkimustyön alkuvaiheessa törmäsin HundrED-nimiseen hankkeeseen. HundrED-hanke on osa suomen satavuotisen itsenäisyysjuhluvuoden 2017 ohjelmaa. Sen tarkoituksena on kehittää koulua ja opetusta etsimällä erilaisia opetusinnovaatioita ja jakamalla niitä eteenpäin. Siihen osallistuvat opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, OAJ, useita opettajankoulutuslaitoksia sekä laaja joukko opetuskentän osaajia. HundrED-hanke sisältää 100 projektia Suomesta ja 100 maailmalta. Lisäksi hankkeen aikana haastatellaan 100 maailman johtavaa koulutusasiantuntijaa. Projektit dokumentoidaan ja niistä tehdään kansainväliset verkkosivut, seminaareja, kirja ja lyhyitä dokumenttielokuvia. Hankkeen toteuttaa Scool. (HundrED-hankkeen kotisivut.)

Yksi HundrED-hankkeen projekteista oli nimeltään ”Tunne- ja tietoisuustaitojen opettaminen”. Projektin vetäjänä toimiva Espoon Kilonpuiston koulun neljännen luokan opettaja opetti tunne- ja tietoisuustaitoja omalle luokalleen lukuvuoden 2016-2017 ajan. Kiinnostuin projektista sen aihepiirin läheisyyden vuoksi ja otin yhteyttä opettajaan. Kävin tapaamassa häntä ja hänen luokkaansa lokakuussa vuonna 2016. Sovimme tutkimuksen tekemisestä hänen luokkaansa jonkinlainen yhteistyö mielessä. Ajatuksena oli vaihtaa kerättyjä tietoja ja mahdollisesti hyödyntää niitä omissa projekteissamme. Tämä ei kuitenkaan lopulta toteutunut aikataulullisista syistä johtuen.

Luokanopettaja opetti tunne- ja tietoisuustaitoja luokassa teettämällä oppilaille hengitys-, keskittymis- ja rentoutumisharjoituksia sekä opettamalla nimeämään omia tunteita, kehon tuntemuksia ja omia vahvuuksia. Lisäksi oppilaat harjoittelivat sanoittamaan omia kokemuksiaan. Nämä taidot liittyvät olennaisesti itsetuntemukseen, mutta toisaalta myös erilaisuusosaamiseen. Tietoisen läsnäolon harjoittamisen avulla voidaan parantaa keskittymiskykyä ja kykyä suunnata tarkkaavaisuutta. Joidenkin tutkimusten mukaan se lievittää stressiä ja lisää niin vastustuskykyä, jaksamista kuin keskittymiskykyäkin. (Lassander, Fagerlund, Markkanen & Volanen 2016, 246.) Luokanopettaja suoritti kurssin, jonka myötä hän pätevoityi opettamaan tietoisuustaitoja koulussa.

Keräsin aineiston luokan oppilailta eräänlaisella tehtävämuotoisella kyselylomakkeella (liite 1). Myös opettaja teetti projektiinsa liittyen kyselylomakkeen oppilaiden tunne- ja tietoisuustaidoista ensin syksyllä 2016 ja toisen kerran keväällä 2017. Alun perin tarkoituksena oli hyödyntää kyseisen lomakkeen vastauksia myös tässä tutkimuksessa, mutta vastaukset eivät kuitenkaan lopulta soveltuneetkaan tutkimuksen käyttöön, enkä aikataulun vuoksi voinut odottaa toisen kyselylomakkeen vastauksia. Aineisto muodostui siis lopulta ainoastaan teettämäni tehtävälomakkeen vastauksista. Vastauksia tuli yhteensä 18.

Oppilaat olivat tutkimusta tehdessä 10–11-vuotiaita, joten hankin heidän vanhemmiltaan kirjallisen luvan tutkimuksen tekemiseen. Sitä ennen hankin tutkimusluvan myös kyseisen koulun kunnalta. Kyselylomakkeessa kysyttiin ainoana henkilökohtaisena tietona nimi ja muodoltaan kyselylomake olikin yleisluontoinen. Pyysin nimen siksi, että pystyin kohdentamaan vanhemmista saadut luvat oikeisiin vastauspapereihin.

Kyselylomakkeen päätarkoituksena oli selvittää millä tavoin oppilaat kuvailevat eri temperamenttityyppien mukaisesti käyttäytyviä ihmisiä. Kyselylomake käsitti neljä temperamenttipiirrettä: aktiivisuus, sosiaalisuus, estyneisyys ja rytmisyys. Temperamenttipiirteiden valintaa on käsitelty tarkemmin luvussa 9.1.

Tehtävän 1 tarkoituksena oli kartoittaa oppilaiden käsityksiä tietynlaisesta käytöksestä. Tehtävä sisälsi neljä esimerkkiä erilaisiin temperamenttityyppihin viittaavista käyttäytymistyyleistä. Jokainen esimerkki sisälsi henkilön, jonka käyttäytymistä tehtävässä oli kuvailtu. Esimerkkeihin oli valittu sellaiset temperamenttipiirteet, jotka toisesta ihmisestä on helppo havaita. Ne ovat a) matala aktiivisuus (MAk) b) korkea sosiaalisuus (KSo) c) korkea estyneisyys (KEs) ja d) matala rytmisyys (MRy).

Esimerkeissä käytin väestörekisterikeskuksen suosituimpien nimien listoilta löytyneitä nimiä. Niiden tarkoituksena oli inhimillistää esimerkkien henkilöt. Mietin myös anonyymien nimitysten käyttöä, kuten henkilö 1 ja henkilö 2, mutta arvelin niiden jäävän etäiseksi ja kylmiksi lasten mielissä. Henkilönimien käytössä on tietysti vaarana se, että oppilaat saattaisivat ajatella jotain samannimistä tuntemaansa henkilöä, jolloin kyseisen henkilön piirteet voisivat sekoittua vastaukseen. En kuitenkaan katsonut riskiä kovinkaan suureksi. Suurempana haittana katsoin sen, että oppilaat ajattelisivat esimerkkien henkilöiden olevan jotenkin todellisesta elämästä irrallisia anonyymien nimitysten vuoksi.

Tehtävän 2 tarkoituksena oli kartoittaa löyhästi oppilaan omaa temperamenttia. Keltikan-gas-Järvisen mukaan (2004) konflikteja aiheutuu usein nimenomaan sellaisten ihmisten välille, joiden välillä temperamentti-ero on suuri. Siksi olikin mielenkiintoista nähdä, eroavaisivatko oppilaiden käsitykset muiden käytöksestä oman temperamentin mukaan.

Tehtävä 2 oli monivalintatehtävä, jossa oppilasta pyydettiin valitsemaan itseä erityisen hyvin kuvaavat väitteet. Väitteet oli muodostettu tehtävän 1 mukaisesti neljän eri temperamentti-eroon, eli aktiivisuuden, sosiaalisuuden, estyneisyyden ja rytmisyyden. En halunnut jakaa kutakin temperamentti-eroa joko-tai-vaihtoehtoihin, vaan kussakin temperamentti-erosta käytin korkeasta ja matalasta omaa esimerkkiä. Väitteet ovat tarkoituksellisen voimakkaita siksi, että vastauksista erottuisi nimenomaan voimakkaan temperamentti-erossa olevat henkilöt. Silloin olisi todennäköisempää, että temperamentti-erossa olevan henkilön käyttäytyminen aiheuttaisi mahdollisesti vahvoja mielipiteitä.

Monissa vastauksissa toistettiin jokin tehtävässä esiintyneistä esimerkkilauseista hieman eri muodossa. Tehtävänanto oli siten niissä tapauksissa mennyt hieman ohi, mikä on toisaalta ymmärrettävääkin neljännen luokan oppilaiden ollessa kyseessä. Monissa vastauksissa tuli toisaalta myös paljon esille asioita, joita ei voinut suoraan esimerkkitaapauksista päätellä. Niistä muodostuikin lopulta tutkimuksen ydin.

Tehtävän 1 vastauksista paljastui yllättävän paljon vastaajan omaa minuutta. Toinen yllättävä asia oli tehtävän 2.b) vastausten määrä. Tehtävä oli vapaaehtoinen ja siinä pyydettiin tarkentamaan aikaisemman tehtävän väitteitä omasta temperamentista. Siihen vastasi 10 oppilasta, eli 56% vastaajista. Yleensä avoimiin kysymyksiin ei mielellään vastata, mikäli pakkoa ei ole. Korkea vastausprosentti tämän tutkimuksen kohdalla selittynee jonkinlaisella oppilaiden tarpeella selittää omaa persoonaansa. Jonkinlaista itsetutkistelua oli siis mahdollisesti jo tehty.

4.2 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi liitetään herkästi kielitieteeseen. Sitä käytetään kuitenkin myös muilla aloilla, kuten antropologiassa, psykologiassa ja kasvatustieteessä. Kieli on toki olennainen osa diskurssianalyysiä, mutta se ei välttämättä ole sen varsinainen tutkimuskohde. Diskurssianalyysissä ollaan kiinnostuneita kielen tuottamasta maailmasta ja siitä, miten maailma heijastuu kielestä. Diskurssianalyysi on teoreettiselta ja metodologiselta viitekehykseltään väljä, ja eri tutkijat käyttävätkin sitä hieman eri tavoin. Diskurssianalyttikot esittävätkin paljon kysymyksiä ja tarjoavat paljon erilaisia mahdollisia vastauksia. (Johnstone 2008, 1–3.)

Koska diskurssianalyysi on väljä viitekehys, sen käyttöön ei ole olemassa tarkkoja ohjeistuksia, jotka pätsivät kaikkiin diskurssianalyttisiin tutkimuksiin. Jokainen tutkija joutuu muodostamaan oman diskurssianalyttisen työkalunsa, jonka mukaan aineistoaan analysoi. (Johnstone 2008) Tämän perusteella päätin ottaa omaksi ohjenuorakseni kysymyksen: ”Miten tämä sosiaalinen todellisuus on rakentunut?” Se selittää mielestäni hyvin sitä, millainen oppilaiden todellisuus on ja miten siihen on tultu. Lisäksi se selittää miten selonteot rakentavat sosiaalista todellisuutta, jolloin se vastaa myös kysymykseen siitä, miten tulevaisuudessa tulisi toimia.

Alasuutarin mukaan (2007, 154) ihmisten välistä kohtaamista ohjaa enemmän kulttuuri kuin geenit. Tämä tutkimus poikkeaa käsityksestä siinä määrin, että tutkimuksen näkökulmana on temperamentti, eli nimenomaan ihmisen syntymässä saatu yksilöllisyys. Tutkimus etsii vastauksia siihen, miten käsitykset omasta ja muiden yksilöllisyydestä kuvaavat ja rakentavat sosiaalista todellisuutta. Temperamentti ohjaa perimmäistä käyttäytymistyyliä, johon muut ihmiset liittävät aina jotain merkityksiä. Nämä merkitykset taas rakentavat sosiaalista todellisuutta. Näin ollen geenit ovat osa ihmisten välistä kohtaamista, vaikka ne eivät välttämättä suoraan ohjaakaan ihmisen toimintaa.

Diskurssianalyysi sopii kuitenkin tähän tutkimukseen, sillä kielenkäyttö liittyy olennaisesti ihmisten väliseen kanssakäymiseen. Kielenkäytöllä luodaan kuvia paitsi muista ihmisistä myös itsestä. Huomaamattamme saatamme paljastaa itsestämme asioita puhuessamme muista ihmisistä. Nämä kaikki kuvaukset, käsitykset, ymmärrykset ja

olettamukset niin itsestä kuin muistakin ihmisistä rakentavat ympärillämme vallitsevaa sosiaalista todellisuutta.

Diskursiivisen näkemyksen mukaan minä on osa sosiaalista todellisuutta. Se ei ole fyysisen maailman objekti siitä huolimatta, että ihmisellä on fyysinen olemuksensa. Diskursiivisesti minä nähdään konstruktiona, jota siten voidaan uudistaa (Alasuutari 2007, 173.) Minä ei siis ole vain syntymässä annettu ominaisuus, vaan se rakentuu ja uudistuu sosiaalisessa todellisuudessa ja on myös osa sitä.

Sosiaalisessa todellisuudessa yksilön yksittäiset teot ja toimet punoutuvat yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, persoonallisuudeksi. Ihmiset etsivät ja tulkitsevat toisistaan tätä kokonaiskuvaa sellaisistakin käytöksestä, joka vaikuttaa sattumanvaraiselta. Tätä työtä tekeväillä ihmiset vahvistavat toistensa identiteettiä. Tällainen identiteettikehys ei kuitenkaan ole muuttumaton, vaan se sallii henkilökohtaisen muutoksen, kasvun, kehityksen ja jopa oman identiteetin uudelleenarvioinnin. (Alasuutari 2007, 175.) Diskurssianalyttinen näkemys persoonallisuudesta tukee siis temperamenttiteorioiden käsitystä siitä, että temperamentti on synnynnäinen käyttäytymistyyli, josta kehittyy persoonallisuus ympäristön muovaamana.

Diskurssianalyysi on vahvasti aineistolähtöinen, sillä aineistonanalyysi tuottaa tutkimuksen kannalta olennaiset jäsennykset. Aineistoa ei siis lähdetä jäsentämään ulkopuolisten teorioiden avulla. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 38–39.) Siksi en tämän tutkimuksen kohdalla lähtenyt haravoimaan aineistoani esimerkiksi jonkin vakiintuneen temperamenttiteorian perusteella, vaan peilasin saatuja tuloksia aiempaan tutkimustietoon.

Aineistonanalyysin aloitin lukemalla kyselylomakkeen vastaukset läpi useampaan kertaan. Ensimmäisellä lukukerralla alleviivasin vastauksista sellaiset kohdat, joissa vastaajan tekemä päätelmä ei ole suoraan yhdistettävissä esimerkkitekstiin. Päätelmä on siis muodostunut jonkinlaisen sisäisen mallin perusteella. Alleviivasin kohdat heti ensimmäisellä lukukerralla poimiakseni vastauksista olennaiset – ehkä hieman yllättävätkin – kohdat. Arvelin, että toisella lukukerralla olisin saattanut turtua vastauksiin, sillä tietäisin mitä odottaa. Merkitsin myös jokaisen vastauspaperin omalla kirjain-numero-yhdistelmällä satunnaisessa järjestyksessä: V1, V2, V3...V18.

Ensimmäisen lukukerran jälkeen kävin kiinni suoraan analyysisuunnitelmani mukaisiin kysymyksiin. Analyysisuunnitelman kysymykset pilkkoivat aineistoa kielenkäytön ja lauserakenteiden kautta.

- Millä tavoin oppilaat puhuvat itsestään?
- Millä tavoin oppilaat puhuvat muista?
- Mitä toimintaa itseä liitetään?
- Mitä toimintaa muihin liitetään?
- Mihin oma toiminta kohdistuu?
- Mihin toisten toiminta kohdistuu?
- Mitä sanoja käyttäytymistyyliin liitetään?

Lähdin ruotimaan papereita kysymys kerrallaan ja siirsin mielestäni olennaiset asiat Wordiin ja Exceliin. Tein tiedoista selkokielisiä taulukoita, joihin kopioin ensin kysymystä koskevan tekstin. Sen jälkeen värjäsin vielä lauseista ne osat, jotka vastasivat kysymykseen suoraan. Lisäksi joidenkin kysymysten kohdalla värjäsin samanlaiset vastaukset samalla värillä.

En kirjoittanut kaikkia vastauksia muistiin tehtävässä 1, sillä osa niistä toisti ainoastaan esimerkkinä olleen lauseen. Ne eivät siis vastanneet kysymykseen ”millainen esimerkin henkilö *mielestäsi* on?”. Muitakin tehtävänannon ohittaneita vastauksia oli, mutta kirjoitin ne muistiin, sillä katsoin ne oleellisiksi asioiksi tutkimuksen kannalta. Osa vastaajista esimerkiksi pyrki vastauksessaan neuvomaan, miten esimerkin henkilö voisi toimia toisin, eikä niinkään kuvaillut sitä, millainen kyseinen henkilö vastaajan mielestä on. Tällaisistakin vastauksista oli kuitenkin hyötyä tutkimuksen kannalta.

Muiden toimintaa kuvaavan tehtävän 1 vastauksissa toistui usein sama yksinkertainen olla-verbin subjekti-predikaatti-objekti-lauserakenne kuin tehtävän 2 vastauksissa. Useimmiten esimerkin henkilöä kuvattiin lauseella ”henkilö on [kuvaileva sana]”. Tehtävän muotoilun näkökulmasta tämä onkin ymmärrettävää. Toisaalta monissa vastauksissa henkilöä oli kuvattu jollain tapaa toiminnan kautta. Vastauksissa olikin havaittavissa neljä eri luokkaa, joilla toimintaa oli kuvattu. Ne ovat päätelmä henkilön ajatusmaailmasta, päätelmä muiden suhteesta henkilöön, neuvominen ja huolellisuuden yhdistäminen tekemisen nopeuteen. Näistä useimmiten vastauksissa käytettiin päätelmää henkilön ajatusmaailmasta. Toiseksi suosituin tapa oli tehdä päätelmä muiden suhteesta kyseiseen henkilöön. Neuvomista ja huolellisuuden yhdistämistä tekemisen nopeuteen esiintyi kaikista

vähiten, mutta kuitenkin tunnistettavasti. Hieman yllättäen vastauksista tuli myös vastaajan oma persoonallisuus voimakkaasti esille, jopa tehtävässä 1, jossa tarkoituksena oli kuvailla toista henkilöä.

Matalasti aktiiviseen Mattiin (1.a) ja matalasti rytmiseen Juhaniin (1.d) liittyvissä vastauksissa esiintyi kaikkia näitä luokkia ja käyttäytymisen kuvailu oli kaiken kaikkiaan melko monipuolista. Sen sijaan korkeasti sosiaaliseen Ainoon (1.b) ja korkeasti estyneeseen Emiliaan (1.c) liittyvissä vastauksissa käytettiin paljon joko yksinkertaista ”henkilö on [kuvaileva sana]” lauserakennetta tai sitten päätelmää henkilön sisäisestä ajatusmaailmasta.

Luokista muotoutui vielä kertaalleen diskurssianalyysin ja sosiaalisen konstruktionismin hengessä seuraavat aihepiirit: ympäristön suhde yksilöön, muiden ihmisten arviointi omien sisäisen maailman arvojen mukaan ja selonteoista kumpuava minuus. Näistä kaikista aihepiireistä nousi esille erityisellä tapaa sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot ja siksi niistä muodostuikin koko tutkielman kantava tema.

Alun perin tarkoituksena oli käyttää tehtävä 2:n vastauksia oppilaiden oman temperamentin löyhään määrittämiseen ja sen vertailuun, miten he näkevät eri tyyppisen temperamenttityylin omaavan ihmisen. Temperamenttia ei kuitenkaan voi noin kapea-alaisella tehtävänannolla määrittää ja siksi en lopulta käyttänytkään tehtävän 2 vastauksia varsinaiseen alkuperäiseen tarkoitukseensa. Joitain huomioita asiaan liittyen toki nousi esille, mutta ne liittyivät lähinnä korkeaan sosiaalisuuteen. Hieman yllättäen tehtävän b)-osa tarjosi erityisen hedelmällisen maaperän analysointiprosessille, sillä vastauksista nousi paljon sellaista itsemäärittelyä, jota en osannut odottaa.

5. Sosiaalisuuteen suhtaudutaan muita käyttäytymistyytlejä positiivisemmin

Diskurssianalyysin mukaan puheet ja teot ovat yhtenäistä toimintaa, joka sekä kuvaa että rakentaa sosiaalista todellisuutta (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 233). Diskurssianalyysin pyrkimyksenä ei siis ole vain todellisuuden kuvaaminen, vaan sen avulla pureudutaan merkityksiin, joita henkilö ammentaa maailmasta. Siispä selvittämällä oppilaiden antamia merkityksiä toisten käytökselle, saadaan myös tietoa sen sosiaalisen todellisuuden osista, missä oppilaat elävät ja jota he omalla toiminnallaan rakentavat.

Sanat eivät ole vain sanoja. Ne sisältävät jopa asenteellisia ajatusrakenteita ja siksi niitä tulee käyttää harkiten (Kaartinen 2005,15-16.) Oppilaiden kirjoittamat vastaukset tehtävään 1 voisikin periaatteessa tyyppitellä sen mukaisesti ovatko ne sävyiltään positiivisia, negatiivisia vai neutraaleja. Ongelma piilee kuitenkin siinä, voidaanko positiivisia ja negatiivisia käsityksiä määrittää. Tai vielä tarkemmin se, missä niiden välillä menee raja. Siksi en lähtenyt niitä erottelemaan itse, vaan peilasin niitä siihen, mitkä asiat yleensä yhteiskunnassa nähdään hyvinä ja mitkä huonoina. Näin ollen ne eivät kerro muusta kuin yleisestä asenneilmapiiristä ympäristössä. On muistettava, että yksittäinen sana voi myös merkitä eri asioita eri ihmisille. Esimerkiksi sana ”puu” nähdään eri tavalla kasvitieteilijän, metsurin ja taiteilijan silmin. (Alasuutari 2007, 88.) Näin ollen, vaikka useampi oppilaista onkin vastannut samoin, ei se tarkoita, että he liittäisivät kyseiseen sanaan välttämättä samoja merkityksiä. Siksi sanojen tarkasteleminen ympäristön kautta tuottaa myös tästä syystä objektiivisemmän lopputuloksen.

Kyselylomakkeen ensimmäisessä tehtävässä vastaajia pyydettiin kuvailemaan, millainen esimerkin henkilö heidän mielestään on. Esimerkkikuvaukset pyrkivät olemaan mahdollisimman neutraaleja, eivätkä ne sisältäneet juurikaan varsinaisia ihmistä kuvaavia adjektiiveja. Esimerkkikuvausten tarkoituksena oli ainoastaan kuvailla tietynlaista käyttäytymistyyliä. Toisessa tehtävässä vastaajat pääsivät arvioimaan itseään. Tehtävän a) osassa he valitsivat sellaiset kohdat, joiden ajatteli erityisesti kuvaavan itseään. Lisäksi heillä oli mahdollisuus tarkentaa kyseisiä väittämiä tehtävän b) kohdassa. Tämän luku keskittyy

lähinnä tehtävän 1 vastauksiin, sillä niistä nousi erityisen vahvasti ympäristön vaikutus vastauksiin esille.

a) *Matti palauttaa tehtävänsä aina viimeisenä. Ruokalassakin hän jää viimeisenä syömään muiden tehdessä jo lähtöä. Mattia joutuu aina odottamaan.*

Kymmenen vastaajaa, eli yli puolet kaikista vastaajista, kuvasi matalasti aktiivista Mattia hitaaksi. Matalasti aktiivinen ihminen toimiikin rauhallisesti ja hidastempoisesti. Hän on hiljainen, eikä aiheuta häiriöitä. Hän syö ja pukee hitaasti. (Keltikangas-Järvinen 2016, 17.) Koska matalasti aktiivista ihmistä joudutaan usein hoputtamaan myöhästymisen pelossa, syntyy siitä usein riitaa ja konflikteja. Myös aikarajat aiheuttavat ongelmia matalasti aktiiviselle ihmiselle, koska hänet saatetaan arvioida kykyjensä alemmalle tasolle siitä syystä, että hän ei suoriutunut tehtävistä annetussa ajassa. Näin esimerkiksi monet älykkyys- ja kykytestien tulokset vääristyvät temperamentin vaikutuksesta. (Keltikangas-Järvinen 2006, 78–83). Matala aktiivisuus liitetäänkin joskus virheellisesti matalaan älykkyyteen (Keltikangas-Järvinen 2016, 17). Perinteisesti älykkyyttä onkin mitattu lähinnä loogisen päättelyn mittarein. Nykypäivänä tämä käsitys on kuitenkin haastettu ja älykkyyttä sanotaan olevan monenlaista. Vaikka ihminen saattaakin olla erittäin fiksu ÄO-mittarin perustein, hän voi samaan aikaan olla sosiaaliselta kyvykkyydeltään todella lahjaton. Silti nykyinen kulttuurimme korostaa edelleen akateemista älykkyyttä. Tämä siitakin huolimatta, että korkea älykkyysosamäärä ei välttämättä ennusta menestystä tai edes onnellisuutta elämässä. Myös kouluissa keskitytään nimenomaan akateemiseen älykkyyteen (Goleman 1995, 35–39.) Tästä johtuen osa oppilaista ei pääse kouluaikanaan kokemaan juurikaan onnistumisen tunteita, mikä on itsetunnon kehittymisen kannalta turmiollista. Esimerkiksi Tanja Äärelän väitöskirjatutkimuksessa (2012, 122) nuorisovankien koulukokemuksista, eräs haastatelluista vangeista totesi, että häntä harmitti olla aina muka huono. Häntä pidettiin asenneongelmaisena, vaikka hän itse koki asian päinvastoin. Hänen mielestään koulun työntekijöillä oli asenneongelma häntä kohtaan. (Äärelä 2012, 122.)

Matalasti aktiivista Matti oli muutamissa vastauksissa arvioitu myös huolelliseksi tai tarkaksi. Päätelmä on tehty sen perusteella, että Matti on asioiden tekemisessä usein viimeinen. Ihmistä kuvailevista adjektiiveista lähes kaikki sisältävät jonkinlaisen arvolatauksen, mikä johtuu ihmiselle ominaisesta arvostustaipumuksesta (Raina & Haapaniemi 2005, 89). Huolellisuus ja tarkkuus sisältävät positiivisen arvolatauksen.

Myös yksi vastaajista oli itse tehtävän 2 vastaustensa perusteella sekä matalasti aktiivinen, että huolellinen. Kyseinen vastaaja oli valinnut tehtävästä 2.a) kohdan, joka viittaa matalaan aktiivisuuteen. Sen lisäksi hän on kuvannut itseään seuraavasti:

Olen erittäin tarkka. Teen asiat huolellisesti. -- V16

Näin ollen myös hänessä yhdistyvät matala aktiivisuus ja huolellisuus. Matala aktiivisuus on hidasta asioiden suorittamista. Se ei siis suoranaisesti tarkoita sitä, että asiat välttämättä tehtäisiin tarkasti. Toisaalta ihminen voi olla hidas vain jossain asioissa. Esimerkiksi vastaaja V18 on vastannut tehtävässä 2.a) olevansa tehtävien teossa yleensä hitaampi kuin muut. Hän on tarkentanut asiaa tehtävässä 2.b):

-- Olen käsityössä ja kokeisa aina viimisten joukossa mutta muissa jutuissa pysyn vauhdissa. V18

Esimerkiksi liikunnassa hitaus ei yleensä ole eduksi. Mikäli ihminen on hidas ainoastaan tehtävien teossa tai vaikkapa käsitöissä, mutta ei esimerkiksi liikunnassa, kertonee se pikemminkin hänen huolellisuudestaan kuin matalasta aktiivisuudesta.

Matin kohdalla oli tehty myös päätelmiä muiden toiminnasta suhteessa Mattiin.

Häntä ei kunnioitet varaa paljoo. Kaikki ovat tylsiintyneitä häneen. V11

-- Hänellä ei ole kavereita. Jos hänellä olisi kaveri, kaveri jäisi odottamaan Mattia pöydässä. V6

Tällaiset päätelmät kertovat toisaalta ympäristön vallitsevista asenteista tietynlaisiin käyttäytymistyyliin, mutta toisaalta myös vastaajan omasta ajatusmaailmasta. Näitä vastaajan sisäiseen ajatusmaailmaan liittyviä piilomerkityksiä käsitellään luvussa 7.

b) Ainolla on paljon kavereita. Hän ei vietä juuri koskaan aikaansa yksin. Aino pyrkii miellyttämään muita, eikä koskaan haasta riitaa. Aino tutustuu helposti ihmisiin.

Ainon kohdalla hajontaa tuli enemmän kuin Matin kohdalla sen suhteen millä sanoin häntä oli kuvattu. Suosituimpia olivat: hyvä kaveri, sosiaalinen, kiltti, ystävällinen, ei ole yksinäinen ja saa kavereita helposti. Erityisesti kavereiden paljouteen oli tartuttu ja sitä oli jollain tapaa haluttu selittää.

Aino -- haluaa uusia (kavereita). V5

--. Aino osaa saada kavereita. V15

Aino saa paljon kavereita siitä että hän on niin kohtelias V1

Monet vastaajat olivat liittäneet Ainoon myös muita positiivisina pidettyjä piirteitä, kuten kohteliaisuuden, luotettavuuden, kiltteyden ja hyväntahtoisuuden.

Aino on sellainen kuka välittää muista kuin itsestään ja keneen voi aina luottaa. V2

Hän on kiltti ja hyväntahtoinen. Hän tykkää olla muiden kanssa. V9

Nämä asiat viittaavat sosiaalisiin taitoihin. Ei ole kuitenkaan tietoa siitä, kuinka hyvällä tolalla Ainon sosiaaliset taidot todellisuudessa on. Ilmeisesti päätelmät on tehty sen perusteella, että Ainolla on paljon kavereita.

Kohtelias viittaa esimerkkikuvauksen lauseeseen ”Aino pyrkii miellyttämään muita, eikä koskaan haasta riitaa.” Ilmeisesti tähän osaan viittaavat myös luonnehdinnat hyvästä kaverista. Toisaalta päätelmä on voitu tehdä myös siitä, että esimerkkilauseessa sanotaan Ainolla olevan paljon kavereita. Joka tapauksessa esimerkin kuvauksen mukainen ihminen on monien mielestä hyvä kaveri eli korkea sosiaalisuus nähdään hyvän kaveruuden merkinä. Korkea sosiaalisuus ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita esimerkiksi hyviä sosiaalisia taitoja, joita hyvään kaveruuteen vaaditaan (Raina & Haapaniemi 2005, 42). Sosiaalisuutta ja sosiaalisia taitoja ei siksi tulisikaan sekoittaa keskenään.

Ainoa luonnehdittiin myös kiltiksi. Mitä kiltti tarkoittaa? Rainan ja Haapaniemen mukaan (2005, 57) kiltti lapsi on sellainen, joka ei häiritse ympäristöä omilla vaatimuksillaan. Kiltteys määritelläänkin yleensä ympäristöstä käsin, eikä se välttämättä kerro tällaisen niin sanotun kiltin lapsen sisäisestä maailmasta kirjoakaan (Raina & Haapaniemi 2005, 57). Yhteiskunnan kannalta ideaali ihminen on sellainen, joka käyttäytyy mahdollisimman yhtenäisesti muiden ihmisten kanssa, eikä aiheuta häiriöitä (Saastamoinen 2011, 77). Yksilön tasolla taas kiltteys näkyy lähinnä sosiaalisissa suhteissa. Silloin se tarkoittaa toisten huomioonottamista, mikä edesauttaa rauhaisaa yhteiseloä. Mikäli siis tavoitteena on rauhan ylläpito, on kiltteyden arvostaminen perusteltua.

Vastaaja V4 oli kuvannut korkeasti sosiaalista Ainoa ystävälliseksi.

Aino on ystävällinen ja hänellä on paljon kavereita. Hän ei ole ujo. V4

Mitä on ystävällisyys? Ilmeisesti ystävällisyys viittaa esimerkkikuvauksen kohtaan ”Aino pyrkii miellyttämään muita, eikä koskaan haasta riitaa”. Ystävällisyys on siten muiden miellyttämistä ja riidanhaluttomuutta. Vastaaja on myös vastannut, että Aino ei ole ujo.

Tässä tullaan perinteiseen sosiaalisuuden ja ujouden vastakkainasetteluun. Temperamenttitutkijoiden mukaan ujous ei ole sosiaalisuuden vastakohta, vaikka se arkipuheessa niin usein mielletäänkin.

Kuten Matin kohdalla, nämäkin Ainon toimintaan liittyvät asiat kertovat sekä ympäristön asenteista että kyseisen vastaajan sisäisestä ajatusmaailmasta. Keltikangas-Järvisen mukaan (2010) korkeaa sosiaalisuutta arvostetaan erilaisissa yhteiskunnan instituutioissa, joten ei ole ihme, että se näkyy myös tämän tutkimuksen vastauksissa.

c) *Emilia ei katso tuntemattomia ihmisiä silmiin. Leikkejä hän seuraa sivusta osallistumatta niihin, jos ei tunne leikkijöitä entuudestaan. Emilia ei puhu paljoa.*

Korkeasti estynyttä Emiliää kuvattiin 12:ssa vastauksessa ujoksi. Ujo ihminen onkin temperamenttiteorioiden mukaan sellainen, joka kokee estyneisyyttä uusia ihmisiä tavatessa. Ujot ihmiset arvioidaan usein vähemmän ystävällisiksi, kylmiksi, vähemmän tasapainoisiksi, onnellisiksi, tunneherkiksi ja vähemmän suosituiksi (Isokorpi 2006, 80; Hintsanen, Alatupa, Pullman, Hirstiö-Snellman & Keltikangas-Järvinen 2010). Tässä tutkimuksessa kuvaukset Emiliasta olivat pikemminkin neutraaleja kuin negatiivisia. Se johtuu luultavasti siitä, että ujous on itsessään jo vahva luonnetyyppi ja siksi Emiliää kuvattiin tällä määreellä, eikä niillä määreillä mitä vastaajat itse liittävät ujouteen yleensä. Esimerkiksi Mattiin liitetty huolellisuus ei ole samanlainen luonnetyyppi kuin ujous, sillä se ei ole yhtä tarkkarajainen määre kuin ujous. Ujous on helppo tunnistaa toisissa ihmisissä, vaikkakin ujous saatetaan myös sekoittaa myös muihin ominaisuuksiin, kuten vaikkapa hiljaisuuteen. Ujoudella tarkoitetaan ainoastaan ensireaktiota kohdatessa uusia ihmisiä, joka häviää ihmisten tullessa tutuksi.

Emiliaan viitattiin muutamissa vastauksissa adjektiivilla ”hiljainen”. Tämä tietysti tulee esimerkkikuvauksen osasta ”Emilia ei puhu paljoa.” Korkeasti estynyt ihminen vaikuttaakin hiljaiselta sellaisessa ympäristössä, jossa on paljon ihmisiä ja jotka eivät ole hänelle entuudestaan tuttuja. Korkeasti estynyt ihminen saattaa kuitenkin olla hyvinkin puhelias silloin, kun hän on sellaisten ihmisten seurassa, jotka eivät aiheuta hänessä estyneisyyden reaktiota. Hiljaisuus johtuu usein siitä, että korkeasti estynyt pyrkii havainnoimaan paikan sosiaalista tilaa ja muita ihmisiä (Goleman 1995, 36–37). Mikäli ihminen ei juurikaan viihdy toisten ihmisten seurassa, on hän silloin matalasti sosiaalinen, ei korkeasti estynyt.

Emiliaa koskevista vastauksista oli pari kertaa viitattu sanaan ”yksinäinen”. Yksinäisyys on arvioijan oma tulkinta, eikä välttämättä ole totta (Raina & Haapaniemi 2005, 53). Yksinäisyyden voi määrittää vain henkilö itse, sillä se on tunne.

d) Juhaniin tavarat ovat aina epäjärjestyksessä. Hän on usein myöhässä koulusta tai harrastuksista. Juhani ei ole kovinkaan tarkka kellonajoista.

Juhaniin ei oltu liitetty juurikaan suoranaisia adjektiiveja. Sen sijaan häntä oli kuvattu enemmänkin verbien, eli toiminnan, kautta. Monissa vastauksissa esiintyivätkin seuraavat ilmaisut: ”ei piittaa”, ”ei välitä” ja ”ei ota niin vakavasti”. Esimerkkikuvauksen osaan ”Juhani ei ole kovinkaan tarkka kellonajoista” oli myös tartuttu monessa vastauksessa. Viiden vastaajan mukaan Juhani ei katso kelloa, ei kirjoita kellonaikoja ylös tai ei tiedä kellonaikaa.

Matin kohdalla asioiden hidas tekeminen liitettiin huolellisuuteen. Juhaniin kohdalla taas eräs vastaaja oli tehnyt päätelmän, jonka mukaan Juhani on nopea tekemään asioita ja on siksi epäjärjestelmällinen. Vastaajalla ei ole oikeaa tietoa siitä kuinka nopeasti Juhani todellisuudessa toimii. Tämä on siis hänen omasta sisäisestä ajatusmaailmastaan kumpuava päätelmä.

Juhania kuvattiin kolmessa vastauksessa epäsiistiksi tai sotkuiseksi, mikä johtuu todennäköisesti ensimmäisen lauseen sanasta ”epäjärjestys”. Toisinaan sotkuisuuden ja epäsiisteyden katsotaan olevan epäjärjestyksen synonyymeja, jolloin vastaajat ovat käytännössä toistaneet ensimmäisen lauseen omassa muodossaan. Keltikangas-Järvisen mukaan (2008, 141–142) rytmisyys vaikuttaa järjestelmällisyyden tarpeeseen ja kykyyn pitää järjestystä yllä ympärillään. Järjestelmällisyys ei kuitenkaan vastaavasti tarkoita automaattisesti korkeaa rytmisyyttä, vaan järjestelmällisyys voi olla opittu taito. Tietyntaista järjestelmällisyyttä odotetaan sosiaalisten normienkin puitteissa.

Kaikista käyttäytymistyyleistä sosiaalisuuteen suhtauduttiin vastauksissa positiivisimmin. Muihin käyttäytymistyyliin liitetyt arviot olivat enemmänkin neutraaleja luonteeltaan. Syitä tällaiseen eri käyttäytymistyylien arvioimiseen eri tavoin tarjoavat luvuissa 6 ja 7 tehdyt havainnot aineistosta. Lisäksi asiaa on käsitelty tarkemmin luvun 8 johtopäätöksissä.

6. Oma persoona vaikuttaa arvioihin muista ihmisistä

Kyselylomakkeen tehtävässä 2 vastaajia pyydettiin valitsemaan väitteistä sellaiset, joiden he arvelivat koskettavan erityisen hyvin juuri heitä. Tehtävän väitteet kuvasivat neljän tähän tutkimukseen mukaan otetun temperamenttipiirteen eri päitä. Temperamenttipiirteet ovat aktiivisuus, sosiaalisuus, estyneisyys ja rytmisyys. Seuraava taulukko esittää kumpaa temperamenttijanana päätä kukin väite edustaa.

Taulukko 2 Temperamenttipiirteet tehtävässä 2.a)

Uusien ihmisten tapaaminen jännittää minua	Korkea estyneisyys	KEs
Olen todella kiinnostunut muista ihmisistä	Matala estyneisyys	MEs
Hiljaa paikoillaan istuminen on minulle vaikeaa	Korkea aktiivisuus	KAk
Olen tehtävien teossa yleensä hitaampi kuin muut	Matala aktiivisuus	MAk
Vietän aikaani mieluummin muiden ihmisten seurassa kuin yksin	Korkea sosiaalisuus	KSo
Pidän yksinolosta	Matala sosiaalisuus	MSo
Menen aina samaan kellonaikaan nukkumaan	Korkea rytmisyys	KRy
Olen usein myöhässä sovituista ajoista	Matala rytmisyys	MRy

Teoriassa yhden palkin sisällä ei pitäisi esiintyä kahta valintaa, sillä ne edustavat saman temperamenttipiirteen janan eri päitä. Näitä kuitenkin esiintyi kolmessa vastauslomakkeessa. Tämä voi tarkoittaa sitä, että vaihtoehdot ovat huonosti muotoillut ja ehkä niiden muotoilussa olisikin pitänyt pyrkiä selkeämpään kahtiajakoon. Toisaalta alun perinkään tarkoitus ei ollut pyrkiä muodostamaan vastaajista tarkkaa temperamenttiprofiilia, sillä näin suppeassa mittakaavassa se olisi yksinkertaisesti mahdotonta. Siksi temperamenttipiirteen molempien päiden valitsemista ei katsotakaan virheeksi, vaan pikemminkin asian voisi nähdä niin, että kyseisessä tapauksessa henkilö sijoittuu temperamenttipiirrejanan keskivaiheille.

Vastaukset kysymykseen 2.b) olivat kaiken kaikkiaan melko erilaisia, eikä mitään yhtenäistä vastauskaavaa ollut havaittavissa. Useimmissa vastauksissa tarkennettiin edellisen

kohdan väittämiä, aivan kuten ohjeistuksessa neuvottiinkin. Joissakin tehtävän 2.b) vastauksissa korostui kuitenkin jokin muu sisältä kumpuava tarve selittää omaa persoonaa.

Minun mielestä minä olen hyvä kaveri ja inhoan riitoja kavereiteni kanssa. Vaikka joku on vähän erilainen kuin muut minä aijon olla hänen kaveri. V13

Vastaajat vaikuttavat olevan varsin tietoisia omista käyttäytymistyyleistään. He pystyivät hyvin kuvaamaan itseään ja erilaisiin asioihin liittyviä tuntemuksia. Aikaisemmissa temperamenttitutkimuksissa onkin havaittu, että ihminen kykenee kuvaamaan oman temperamenttinsa hyvin, sillä temperamenttipiirteet ovat helposti tunnistettavissa ja havaittavissa (Keltikangas-Järvinen, 2016, 52-53). Ympäristö voi kuitenkin vaikuttaa temperamenttipiirteiden ilmiäsuun jopa niin vahvasti, että ihminen tulee arvioineeksi itsensä niin sanotusti temperamenttijanan väärälle puolelle. Esimerkiksi siisteyteen ja järjestelmällisyyteen oppinut matalasti rytmisen ihminen ei pidä siivoamista luontevana asiana, mutta tekee sen, koska ajattelee niin kuuluvan tehdä. Jos häneltä kysytään mihin kohtaa temperamenttijanaa hän sijoittuu, hän luultavasti sijoittaa itsensä lähemmäksi korkeaa rytmisyyttä. Hän on opittuna tottunut pitämään järjestystä yllä, vaikkei se hänestä luontevalta tunnukaan.

Vastaaja V1 on halunnut kertoa itsestään tehtävässä 2.b) tarkemmin ja on kuvannut itseään hyväksi paikallaan istujaksi. Hän onkin valinnut edeltävästä tehtävästä sellaiset vaihtoehdot, jotka kuvaavat häntä matalasti aktiiviseksi. Hän on yleensä tehtävien teossa hitaampi kuin muut, mutta hän ei ole valinnut väitettä ”Hiljaa paikoillaan istuminen on minulle vaikeaa.”

Vastaaja V4 kertoo tehtävässä 2.b), ettei oikein tykkää olla paikoissa, joita ei tunne. Tätä vaihtoehtoa lomakkeessa ei ollut, vaikka uusien paikkojen vierastaminen onkin toinen osa estyneisyyttä. Ihminen voi olla joko estynyt uusia ihmisiä kohdatessa tai uusissa tilanteissa.

Vastaajan V5 vastaus tehtävässä 2.b) kertoo korkeasta rytmisyydestä.

olen lapsi joka tulee aikaisemmin kutein on sovittu. V5

Kyseinen vastaaja onkin valinnut tehtävässä 2.a kohdan ”Menen aina samaan kellonaikaan nukkumaan.”, joka on myös korkean rytmisyyden merkki.

”Olen todella kiinnostunut muista ihmisistä” -kohdalla viitataan korkeaan sosiaalisuuteen. Vastaja V10 oli valinnut kyseisen kohdan ja kuvaili itseään tehtävässä 2.b) seuraavasti:

Olen erittäin sosiaalinen ja minulla on erittäin vahva mielipide, joten kaikki eivät pidä siitä. Yritän olla välittämättä. V10

Vastaja oli siis ihan oikein määritellyt itsensä sosiaaliseksi. Sosiaalisuudella tarkoitetaan halukkuutta olla tekemisissä toisten ihmisten kanssa (Keltikangas-Järvinen 2009, 60). Vastajan rehavakkuus viittaa siihen, että hän pitää sosiaalisuutta nimenomaan hyvänä asiana. Toisaalta vastaja kertoo omaavansa vahvoja mielipiteitä, mikä ei yleensä korkeasti sosiaalisten ihmisten kohdalla pidä paikkaansa (Keltikangas-Järvinen, 2016, 32–47). Voikin olla, että todellisuudessa vastaja on korkean sosiaalisuuden sijaan pikemminkin matalasti estynyt. Matalasti estynyt ei tunne minkäänlaista vierautta uusia ihmisiä tai tilanteita kohtaan.

Joitain vastauksia voi tulkita pikemminkin vastaajan iästä johtuvana kuin puhtaan temperamentin. Esimerkiksi vastaja V7 on kyllä valinnut tehtävässä 2.a) kohdan ”Menen aina samaan kellonaikaan nukkumaan.”, mutta on selventänyt asiaa tehtävässä 2.b) seuraavasti:

Menen aika arkisin nukkumaan samaan aikaan mutta en aika viikonloppuisin samaan. V7

On todennäköistä, että vastaja menee arkisin nukkumaan aina samaan aikaan siksi, että hänen vanhempansa vaativat sitä. Se ei siis johdu hänen luonnollisesta rytmistään.

Ikä selittää todennäköisesti myös sen miksi kukaan vastaajista ei ole valinnut tehtävässä 2.a) vaihtoehtoa ”Olen usein myöhässä sovituista ajoista.” Lasten aikataulua ohjaavat vanhemmat ja siksi kyseinen kohta ei luultavasti heitä kosketa. Väite olikin siihen nähden huonosti laadittu, että vastaajat ovat 10–11-vuotiaita lapsia. Matalaa rytmisyyttä on toisaalta kuitenkin vaikea kuvata tyhjentävästi toisin. Rytmisyys on muutoinkin hieman kiistanalainen temperamenttipiirre. Tämä toisaalta osoittaa sen, miksi rytmisyyttä ei kaikissa temperamenttiteorioissa esiinny. Toisaalta se kertoo mahdollisesti myös siitä, että tehtävä ei sovellu rytmisyyden kuvaamiseen, jolloin tehtävä itsessään on huonosti asetettu.

Joissain vastauksissa oman itsensä kuvaamisessa menttiin erityisen syvälle ja omia tunteuksia kuvattiin hyvin vivahteikkaasti.

En oikein pidä yksinolosta koska tuntuu että olen pienessä kuoressa. Aina kun voin olla muiden kanssa yritän sopeutua niiden kanssa. Aina kun tapaan uuden ihmisen tuntuu niikun räjähdän. V2

Räjähtäminen viittaa kyseisen vastaajan kohdalla ujouteen. Ehkäpä uusien ihmisten tapaaminen aiheuttaa hänelle jopa fyysisiä tuntemuksia. Tunteiden ajatellaan olevan staattisempia ja reaktionopeudeltaan ensisijaisia älyyn verrattuna, joka toimii usein vasta tunteiden lauettua (Goleman 1995, 13–29). Omien tunteiden tunnistamisesta on hyötyä, sillä se auttaa rakentamaan parempia ihmissuhteita, mikä edelleen johtaa parempaan menestykseen elämässä (Blair, Denham, Kochanoff, & Whipple 2004, 420). Tunnetaitoja tarvitaan yleensäkin laaja-alaisen katsantokannan elämään saavuttamiseksi. Äärimmäisten tunteiden kokeminen on kivuliasta, mutta se laajentaa normaaliuden rajoja ja auttaa myös ymmärtämään muita ihmisiä. Hyvinvoinnin kannalta kokemus normaaliudesta onkin tärkeä. Laajan tunneskaalan omaava ihminen antaa myös toisille luvan liikkua tunteissaan laajalla alueella, eikä siten näe asioita pelkästään ”normaaliuden” kautta. (Isokorpi 2006, 37–38.)

Sama vastaaja oli valinnut tehtävästä 2.a) kohdat ”Uusien ihmisten tapaaminen jännittää minua.” ja ”Vietän aikaani mieluummin muiden ihmisten seurassa kuin yksin.” Ensimmäinen väite viittaa korkeaan estyneisyyteen, eli ujouteen, ja jälkimmäinen korkeaan sosiaalisuuteen. Usein ujous ja sosiaalisuus mielletään toistensa vastakohtiksi, mutta temperamenttiteorioissa ne ovat omat temperamenttipiirteensä (Keltikangas-Järvinen 2004, 51, 94). Tämä tutkimus vahvistaa tietoa sikäli, että jopa seitsemän vastaajaa oli valinnut sekä korkeaa estyneisyyttä, eli ujoutta, että korkeaa sosiaalisuutta ilmentävät kohdat. Mikäli ujous ja sosiaalisuus olisivat toistensa vastakohtat, eivät ne käytännössä voisi esiintyä samassa ihmisessä.

Kahdeksan vastaajaa oli valinnut korkeasti estyneisyyttä kuvaavan vaihtoehdon ”Uusien ihmisten tapaaminen jännittää minua.” tehtävässä 2.a). Lähes jokainen näistä oli osannut kuvata korkeasti estynyttä Emiliaa ujoksi. Ainoastaan yksi tällainen vastaaja ei ollut kirjoittanut Emiliaa koskevaan vastaukseensa ”ujo”. Sen sijaan hän oli toistanut esimerkkilauseet omassa vastauksessaan hieman eri sanoin.

Emilia ei uskalla osallistua leikkeihin. Hän on hiljainen V6

Vastauksesta ei siis voi tehdä päätelmää tunnistaako kyseinen vastaaja ujouden. Muiden vastauksista sen sijaan voinee tehdä oletuksen, että ujo ihminen tunnistaa ujouden myös muissa. Toisaalta ujouden olivat tunnistaneeet myös viisi muuta vastaajaa, jotka eivät olleet kuitenkaan itse valinneet korkeaa estyneisyyttä kuvaavaa kohtaa tehtävästä 2.a). Ujous on siis myös kaiken kaikkiaan melko tunnistettava temperamenttipiirre, kuten myös edellisessä luvussa todettiin.

Temperamenttipiirteiden määrittelyn vaikeutta kuvaa hyvin se, kuinka esimerkiksi estyneisyys voi näkyä henkilössä kahdella tavalla. Esimerkiksi vastaaja V4 ei ole valinnut tehtävästä 2.a) kohtaa ”Uusien ihmisten tapaaminen jännittää minua.”, mutta kertoo kuitenkin tehtävässä 2.b), ettei oikein tykkää olla yksin paikoissa, joita ei tunne. Näin ollen vastaaja olisi korkeasti estynyt uusiin paikkoihin liittyen, mutta ei kuitenkaan uusia ihmisiä kohtaan. Estyneisyyden tutkija Jerome Kagan erottaakin nämä kaksi toisistaan ja kutsuu uusien ihmisten kohdalla tapahtuvaa välttämistä ujoudeksi, kun taas uusien asioiden välttämistä inhibitioksi (Keltikangas-Järvinen 2004, 51, 94).

Matalaa sosiaalisuutta ilmentävän väitteen ”Pidän yksinolosta.” tehtävässä 2.a) valinnut vastaaja V8 oli kuvannut yksinkertaiseen sävyyn Ainoa sosiaaliseksi. Kyseinen vastaaja ei ollut valinnut mitään muuta väitettä itseään kuvaavaksi ja hänen kuvauksensa esimerkkien henkilöistä olivat muutoinkin lyhyitä ja ytimekkäitä:

Matti on huonosti keskittyvä. V8

Aino on sosiaalinen. V8

Emilia on ujo. V8

Juhani on huonosti keskittyvä. V8

Kyseisen henkilön voisi siis olettaa olevan aidosti matalasti sosiaalinen. Matalasti sosiaaliset ihmiset eivät ole kovinkaan kiinnostuneita muista ihmisistä, eivätkä siten luultavasti heidän arvioimisestakaan (Keltikangas-Järvinen 2004).

Sellaiset vastaajat, jotka olivat valinneet tehtävässä 2.a) sekä matalaa estyneisyyttä kuvaavan vaihtoehdon, että korkeaa sosiaalisuutta kuvaavan vaihtoehdon, olivat kaikki tehtävän 1 vastauksissaan tehneet melko asenteellisia ja pitkälle meneviä päätelmiä. Näitä

vastaajia oli yhteensä kolme. Vastaaja V7:n vastauksissa kuvastuu eräänlainen ehdottomuus ja opastaminen:

Matti voisi nopeuttaa tahtia ja harjoitella enemmän. V7

Aino on tosi ystävä. V7

Emilia voisi rohkaistua vähän niin olisi enemmän ystäviä. V7

Hän voisi pakata kaikki asiat illalla ja käyttää kelloa. V7

Vastaajan V10 vastaukset taas olivat kaiken kaikkiaan hieman erikoislaatuisia. Asenne esimerkin henkilöitä kohtaan kuvastuu hyvin.

Hän tekee asiat huolellisesti, ehkä vähän liiankin huolellisesti V10

Hän on erittäin sosiaalinen ja nauttii elämästään. Osaa joustaa! V10

Aika ujo hän ajattelee elämää vähän synkemmästä näkökulmasta V10

Ehkä vähän laiska. Hänen elämässään taitaa olla vähän liikaa häslinkiä hänelle. V10

Myös vastaajan V17 vastauksista ilmenee asenteellisuutta esimerkin henkilöitä kohtaan.

Matti tekee jutut huolellisesti. Matti on tosi hidas V17

Aino on hyvä kaveri. Hän mielellään tutustuu uusiin ihmisiin. V17

Emilia on yksinäinen. Hänellä ei ole kavereita. V17

Juhani ei ole huolellinen. Juhani ei tee asioita loppuun asti. V17

Matala estyneisyys ja korkea sosiaalisuus viittaavat arkikielessä ulospäinsuuntautuneisuuteen, eli ekstroversion. Vaikuttaa siltä, että tällaisen henkilön on vaikeampi ymmärtää massasta poikkeavaa käytöstä.

Myöskään vastaajalta V9, joka oli valinnut ainoastaan korkeaa sosiaalisuutta ilmentävän väitteen itsestään, ei juurikaan herunut myötätuntoa Matille tai Juhanille.

Hän on hidas. Hän ei esimerkin perusteella yritä olla nopeampi. V9

Hän ei piittaa onko hän aina myöhässä. Myös hänen tavarat saattavat olla kadoksissa. V9

Sen sijaan Ainon hän näki positiivisessa valossa

Hän on kiltti ja hyväntahtoinen. Hän tykkää olla muiden kanssa. V9

Tämä viittaa aiemmissakin asiaan, joka on ilmennyt aiemmissakin temperamenttitutkimuksissa (Keltikangas-Järvinen 2004): mitä kauempana toinen henkilö temperamenttikanalla itsestä on, sitä vaikeampi häntä on ymmärtää.

7. Toisen ihmisen ajatusmaailmasta tehdään perusteettomia päätelmiä

Kielenkäyttö luo mielikuvia siitä minkälainen moraalinen toimija henkilö on (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 232). Kuvaillemalla muiden ihmisten käytöstä, ihminen tulee siis samalla paljastaneeksi jotain itsestäänkin. Tämä tuli erityisen hyvin ilmi tehtävän 1 vastauksista. Vastaajat olivat tehneet esimerkkien henkilöistä sellaisia päätelmiä, jotka eivät millään tavalla tulleet esimerkkitekstistä ilmi. Päätelmä kieli siis vastaajan omasta sisäisestä ajatusmaailmasta.

Kaikkien tehtävän 1 esimerkeissä esiintyvien henkilöiden sisäisestä ajatusmaailmasta oli tehty olettamuksia, joita ei voi suoraan tekstistä päätellä. Matin sisäisestä ajatusmaailmasta oli tehty esimerkiksi seuraavia päätelmiä:

hän on hidas kaikessa ja häntä harmitaa se. V18

Hän ei esimerkin perusteella yritä olla nopeampi. V9

-- Matti ei halua olla ensimmäinen. V5

Kaksi vastaajaa oli arvioinut, että Matilla ei olisi kavereita. Mistä tällainen päätelmä kumpuaa? Tehtävän 2.a) perusteella nämä kaksi vastaajaa sijoittuisivat itse lähemmäs korkeaa aktiivisuutta, joten omakohtaisista kokemuksista ei luultavasti ole kyse. Toinen vastaajista on pyrkinyt selittämään päätelmänsä viittaamalla siihen, että Matti jää aina viimeisenä syömään muiden tehdessä lähtöä. Kyse voisikin olla mahdollisesti siitä, että tällainen käytös on heille jollain tapaa vierasta ja siksi he yhdistävät siihen toisen heille vieraan asian, kaverittomuuden. Molemmat olivat nimittäin myös valinneet tehtävässä 2.a) korkeaa sosiaalisuutta ilmentävän kohdan, mikä tarkoittaa, että he mielellään viettävät aikaa ihmisten seurassa.

Ainon sisäisestä ajatusmaailmasta oli tehty runsaasti erilaisia päätelmiä. Seuraavassa niistä pari esimerkkiä:

Aino on sellainen kuka välittää muista kuin itsestään --. V2

Hän ei pidä yksinolosta --. V6

Matalaa estyneisyyttä kuvaavan väitteen valinnut vastaaja V16 oli kuvannut korkeasti sosiaalista Ainoa seuraavasti:

Aino on todella kiinnostunut muista ihmisistä. V16

Kiinnostus muita ihmisiä kohtaan viittaa pikemminkin matalaan estyneisyyteen kuin korkeaan sosiaalisuuteen. Olisiko vastaaja siis siirtänyt omia ajatuksiaan Ainon ajatuksiksi.

Ainon on tunnut samaistuvan muita esimerkkihenkilöitä enemmän. Tämä voi johtua siitä, että sosiaalisuutta arvostetaan yleisesti (ks. luvut 5 ja 6), jonka myötä myös oppilaiden omat ihanneminät mahdollisesti rakentuisivat sen varaan. Ihanneminä on se minuuden osa, minkälainen ihminen haluaisi olla.

Myös vastaajien itseä koskevissa vastauksissa näkyy sosiaalisuuden arvostus. Korkeaa sosiaalisuutta ilmentävän väitteen ”Vietän mieluummin aikaani muiden kanssa kuin yksin.” tehtävässä 2.a) oli valinnut peräti 15 vastaajaa eli 83,3% kaikista vastaajista. Näistä 15 vastaajasta peräti 12 oli kuvannut korkeasti sosiaalista Ainoa jollain tapaa positiiviseen sävyyn. Loput kolme vastaajaa oli toistanut esimerkkilauseen eri sanoin. Korkeaa sosiaalisuutta siis arvostetaan ja sitä nähdään mielellään myös itsessä.

Toisaalta korkea vastausprosentti väitteeseen voi myös selittyä lasten iällä, sillä neljännen luokan oppilaat ovat n. 10–11-vuotiaita, jolloin yksinoloa ei ole juurikaan vielä koettu. Toisaalta ihminen on myös perusluonteeltaan jossain määrin sosiaalinen olento (Raina & Haapaniemi 2005, 104).

Vastaajat V10 ja V12 ovat tehneet melko pitkälle meneviä päätelmiä Ainon ajatusmaailmasta.

Hän on erittäin sosiaalinen ja nauttii elämästään. Osa joustaa! V10

-- Hän yrittää, että kaikilla on kivää. V12

Tällä he vaikuttaisivatkin viittaavan omiin ajatuksiinsa, sillä Ainon sisäisestä maailmasta ei ole tehtävässä annettu minkäänlaista tietoa. He siis olettavat Ainon ajattelevan samalla lailla kuin he, mikä johtuu mahdollisesti voimakkaasta samaistumiskokemuksesta Ainon.

Myös Emilian sisäiseen ajatusmaailmaan oli liitetty runsaasti tulkintoja. Kolmessa vastauksessa Emilian oli esimerkiksi jännittävän uusien ihmisten tapaamista. Lisäksi hänen sisäisestä ajatusmaailmastaan oli tehty hieman erikoisempiakin tulkintoja.

-- hän ajattelee elämää vähän synkemmästä näkökulmasta. V10

Hän ei pidä hänen kavereistaan. V3

Samoin kuin kaikkien muidenkin esimerkkihenkilöiden kohdalla, myös Juhanin sisäisestä ajatusmaailmasta oli tehty päätelmiä. Päätelmät olivat varovaisia, eikä vastaaja aina tunnut itsekään olevan kovin varma niistä. Päätelmä oli kuitenkin siitä huolimatta tehty.

Juhani ei ota koulua niin vakavasti. V6

-- Hänen elämässään taitaa olla vähän liikaa häslinkiä hänelle. V10

Minun mielestäni Juhani ei kirjoita kellon aikoja ylös tai hän vain unohtaa yleensä. V13

-- hän ei tiedä kelon aikaa --. V18

Juhania oli kuvattu selvästi ulkopuolisena, ei samaistuttavana, henkilönä. Hänen käytöstään oli pyritty selittämään, sillä sitä ei ehkä jostain syystä oikein ymmärretty. Vastajat ovat siinä iässä, jolloin yhteiskunnan pelisääntöjä ollaan juuri opettelemassa, minkä vuoksi Juhanin sääntöjä noudattamaton käyttäytymistapa saattaa aiheuttaa hämmennystä.

Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että toisten ihmisten ajatusmaailmoista tehdään yksioikoisia päätelmiä oman ajatusmaailman pohjalta. Jotkin päätelmät oli tehty mahdollisesti jonkinlaisen samaistumisen kautta ja omat ajatukset oli siirretty esimerkkihenkilön ajatuksiksi. Joissakin tapauksissa taas esimerkkihenkilön käytöstä ei ehkä täysin ymmärretty, mutta jonkinlainen päätelmä esimerkkihenkilön ajatusmaailmasta oli silti tehty. Hyvien sosiaalisten taitojen saavuttamiseksi pitäisi kyetä oma subjektiivisen maailma erottamaan muista ihmisistä. Sosiaalisiin taitoihin kuuluu ihmisten erilaisuuden ymmärtäminen ja siksi oman ajattelutavan erottaminen muiden ihmisten ajattelutavasta on tärkeää.

8. Yhteenveto ja johtopäätökset

Oppilaiden vastauksissa käyttämä kieli kertoo heidän ympärillään vallitsevasta kulttuurista. Jokaiseen tehtävän 1 esimerkkihenkilöön liitetyt kuvaukset olivat jollain tapaa omanlaisiaan. Matalasti aktiiviseen Mattiin liitetyt piirteet olivat sellaisia, että ne voidaan nähdä joko hyvinä tai huonoina tilanteesta riippuen. Korkeasti sosiaalinen Aino nähtiin vahvasti positiivisessa valossa yhteiskunnan määrittelemien ihanteiden mukaisesti. Korkeasti estynyttä Emiliaa kuvattiin lähinnä ujoksi, mikä onkin totta, sillä temperamenttiteorioissa korkea estyneisyys vastaa ujoutta silloin kun kyseessä on ihmiset. Ujous siis tunnistetaan hyvin. Siihen liitetyt käsitykset sen sijaan vaihtelevat. Korkeasti rytmisen Juhanin kohdalla taas oli pyritty selittämään hänen käytöstään, mikä johtuu luultavasti siitä, että Juhanin käytös katsottiin jollain tapaa sopimattomaksi sosiaalisten sääntöjen puitteissa.

Sosiaaliset taidot sekoitetaan toisinaan sosiaalisuuteen, mikä näkyi myös tämän tutkimuksen vastauksissa. Korkeasti sosiaalista Ainoa oli luonnehdittu sanoilla, jotka viittaavat hyviin käytöstapoihin ja taitoon tulla toimeen toisten ihmisten kanssa, eli sosiaalisiin taitoihin. Sosiaalisuus tarkoittaa halukkuutta olla tekemisissä toisten ihmisten kanssa, sosiaaliset taidot taas kyvykkyyttä olla tekemisissä toisten ihmisten kanssa. Sosiaalisuus on synnynnäinen toimintatapa, sosiaaliset taidot opittuja. Sosiaalisuus toki edesauttaa sosiaalisten taitojen hankkimista, sillä sosiaalinen ihminen hakeutuu toisten ihmisten seuraan, mutta se ei ole tae niistä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 17-18.) Ainon todellisista sosiaalisista taidoista ei ole annettu tietoa, joten kyseessä on ympäristön arvostuksista johtuva tulkinta.

Sosiaalisuus on yleisesti länsimaissa hyväksytty ihanne. (Keltikangas-Järvinen 2004, 86, 238-240.) Korkeaan sosiaalisuuteen liittyy kuitenkin myös sosiaalisiin suhteisiin liittyviä haittapuolia. Korkeasti sosiaalista ihmistä ohjaa palkintoriippuvuus, joka syntyy muiden ihmisten arvostuksesta. Tällainen ihminen pyrkii miellyttämään kaikkia, mikä on käytännössä mahdotonta. Kumartaessaan toiseen suuntaan tulee pyllistäneeksi toiseen suuntaan.

Siksipä korkeasti sosiaalisia ihmisiä ei yleensä nähdäkään korkeissa johtoasemissa. (Keltikangas-Järvinen 2016.) Matalasti sosiaaliset ovatkin usein sosiaalisesti taitavampia kuin korkeasti sosiaaliset ihmiset (Raina & Haapaniemi 2005). Tämä johtuu luultavasti siitä, että matalasti sosiaaliset ihmiset pyrkivät havainnoimaan muita ihmisiä enemmän kuin korkeasti sosiaaliset ihmiset.

Aineistosta ilmeni, että hitauteen luonteenpiirteenä liitetään sekä negatiivisia että positiivisia merkityksiä. Monet arvelivat, että matalasti aktiivisella Matilla ei ole kavereita, mutta toisaalta monet myös arvelivat Matin olevan huolellinen. Sama temperamenttipiirre voikin näyttäytyä eri tilanteissa hyvänä tai huonona asiana. Esimerkiksi sinnikkyyskin nähdään herkästi kotitehtävien kohdalla positiivisena piirteenä, mutta sen ilmetessä jonkin asian mankumisena, sitä pidetään negatiivisena piirteenä (Keltikangas-Järvinen 2004, 168). Myös eri kulttuurien välillä on eroavaisuuksia siinä, millainen käyttäytyminen nähdään sopivana ja millainen sopimattomana. Toisissa kulttuureissa nöyrä käytös on suotavaa, ellei suorastaan toivottua (esim. Kiina), kun toisissa taas se nähdään pikemminkin heikkoutena ja pelkuruutena (esim. Yhdysvallat). (Keltikangas-Järvinen 2004; 86, 238-240.)

Emiliaa oli kuvattu varsin neutraalisti ujoksi. Vaikka ujous onkin sellaisenaan melko väritön ilmaisu, siihen kuitenkin liitetään paljon merkityksiä. Kaikissa yksilöllisyyttä ja kilpailua korostavissa kulttuureissa ujouteen ja varautuneisuuteen suhtaudutaan enemmän tai vähemmän negatiivisesti. (Isokorpi 2006, 80.) Ujojen sosiaalisen statuksen onkin arvioitu olevan usein keskimääräistä matalampi (Dougherty 2006, 408; Hintsanen ym. 2010). Iso osa lapsista on kuitenkin ujoja syntyessään. Ympäristö ja erityisesti vanhemmat voivat vaikuttavaa siihen kuinka hallitsevaksi ominaisuudeksi kyseinen temperamenttipiirre muotoutuu. Mikäli lasta suojellaan jatkuvasti epämiellyttäviltä tilanteilta ja tunteilta, ei ujous pääse kehittymään. Tällaiset ihmiset ovat herkkiä kritiikille, ylireagoivat pieniin vastoinkäymisiin vihalla, ovat pelokkaita ja epäluuloisia. Sen sijaan, jos ujoutta opitaan säätelemään jo pienenä, tulee tällaisista ihmisistä yhteistyökykyisiä, empaattisia ja huomaavaisia. Tällaiset pienenä opitut sosiaaliset taidot edesauttavat edelleen positiivisten suhteiden luomista ikätovereihin. (Goleman 1995, 221-223.)

Juhanin kohdalla etsittiin erityisesti syytä sille, miksi hän käyttäytyy niin kuin käyttäytyy. Varsinainen Juhanin käyttäytymistyylin kuvailu oli siis unohtunut. Se voi johtua joko

siitä, että Juhani oli esimerkeistä viimeinen ja tehtävänanto oli siinä kohtaa alkanut monilta jo unohtua tai sitten siitä, että rytmisyys ei vain aiheuta ihmisissä juurikaan vahvoja mielikuvia suuntaan tai toiseen. Tietysti siitäkin, että Juhania pyrittiin neuvomaan ja häntä kuvailtiin toiminnan kautta, voi päätellä mahdollisesti joitain asioita. Juhaniin käytös ei ehkä ole sosiaalisilla mittareilla kovinkaan hyväksyttävää. Oppilaat ovat voineet oppia, että tällainen käytös on paheksuttavaa. Tietysti he voivat myös olla sitä mieltä ihan aidosti itse, mutta ovatko 10–11-vuotiaiden ajattelutaidot sillä tasolla, että he pystyisivät muodostamaan oman perustellun mielipiteen asiasta?

Erilaisia käyttäytymistyyplejä arvotetaan siis tutkimuksen perusteella eri tavoin ja niihin liittyy erilaisia käsityksiä. Ihmiset luovat ympäristössään vallitsevat arvostukset itse. Ne eivät tule valmiiksi annettuina, vaan ne syntyvät sosiaalisissa suhteissa. (Isokorpi 2006, 79.) Kulttuurissa vallitsevat arvot taas vaikuttavat siihen, miten toisen ihmisen käyttäytymistyyliä arvioidaan ja miten siihen reagoidaan. (Isokorpi 2006, 79.) Näin ollen myös reagointi kuvaa sitä kulttuuria, jossa kyseinen henkilö elää. Normeja noudatetaan osin tiedostamatta. Näitä normeja ovat paitsi lait ja säädökset, mutta myös arkipäivän normit, eli odotukset toisen käytökselle. Näiden odotusten kautta myös määritellään se ihmisyyhteisö, jossa eletään. Ennako-odotusten rikkominen saattaa vaikuttaa voimakkaastikin eri ihmisiin. Esimerkiksi rutiinien rikkoutuminen aiheuttaa monissa ihmisissä suuttumusta – erityisesti silloin, kun niitä rikkoo joku toinen. (Alasuutari 2007, 69-70.)

Tutkimus vahvisti monia temperamenttiin liittyviä käsityksiä: temperamenttia on suhteellisen helppo kuvailla, ujous ja sosiaalisuus eivät ole toistensa vastakohtat ja eri temperamenttityyppeihin liitetään erilaisia ympäristöstä tulevia arvostuksia. Joitain poikkeavuuksiakin aiempiin temperamenttitutkimuksiin liittyen löytyi, mutta ne selittyivät pääasiassa tutkimusasetelmalla.

Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että ääripäisen temperamenttityypin omaavilla henkilöillä on suurempia vaikeuksia ymmärtää muita ihmisiä kuin sellaisella ihmisellä, joka sijoittuu temperamenttijanalla lähemmäs keskikohtaa. Aikaisemmin temperamenttitutkimuksissa on huomattu, että kiistoja aiheutuu erityisesti temperamenttijan eri päitä edustavien henkilöiden välille. Tämä kuitenkin laajentaa näkemystä sikäli, että ääripää-temperamenttityypin omaavalla ihmisellä vaikuttaisi olevan vaikeuksia ymmärtää myös

muiden temperamenttipiirteiden omaavia henkilöitä. Aihetta pitäisi kuitenkin tutkia lisää, jotta siihen saisi varmuuden.

Oma temperamentti tunnistetaan hyvin, mutta siihen liittyy myös virhearvion vaara. Toisinaan ympäristö voi muokata temperamentin ilmiä niin, että omaa todellista temperamenttia ei enää tunnistetakaan. Keltikangas-Järvisen mukaan (2004, 127) oman todellisen temperamentin tunnistaminen ja hyväksyminen on tärkeää mielenterveyden ja somaattisen hyvinvoinnin kannalta. Esimerkiksi järjestelmällisyyteen opetettu matalasti rytmisen ihminen voi jatkuvasti kokea itsensä laiskaksi ja huonoksi, sillä hänelle järjestyksen ylläpitäminen ei ole luontaista. Järjestyksen ylläpitäminen vaatii siten enemmän energiaa. Tämä ei tietystikään tarkoita sitä, että jokainen tulisi käyttäytyä oman luontaisen käyttäytymistyylinsä mukaan, sillä sääntöjä tarvitaan esimerkiksi työelämässä. Huonommuuden tuntoa tietoisuus omista synnynnäisistä käyttäytymismalleista voisi kuitenkin poistaa

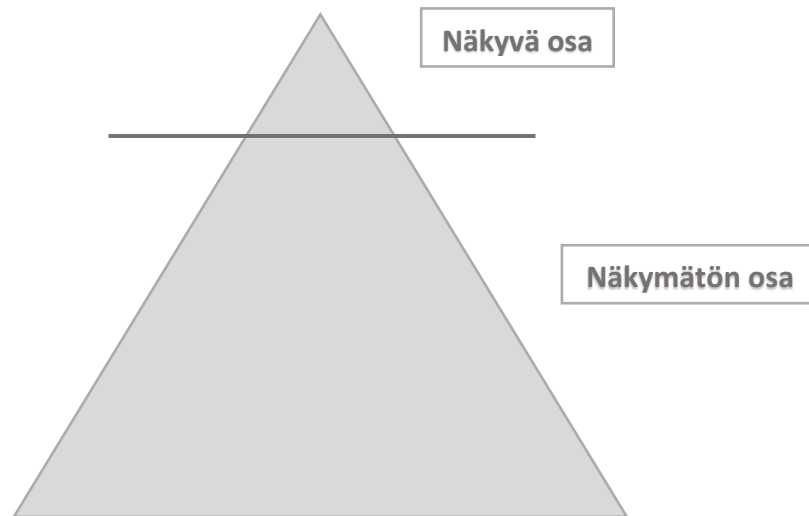
Ihmisen perusluonteeseen kuuluu subjektiivinen ajattelu, jonka myötä tapahtumia verrataan omaan kokemusmaailmaan. Ihminen siis arvioi sitä, miten toimisi itse vastaavassa tilanteessa. Jos toisen käyttäytyminen poikkeaa tästä, näyttäytyy se ikään kuin vääränlaisena ja normin vastaisena kyseisen henkilön todellisuudessa (Himanka 2002). Tämä näkyikin monissa vastauksissa. Erityisesti matalasti estyneet ja korkeasti sosiaaliset, eli ulospäinsuuntautuneet, ihmiset arvioivat esimerkkien henkilöitä melko jyrkkäänkin sävyyn. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että juuri ulospäinsuuntautuneet ihmiset olisivat erityisen mustavalkoisia ajattelussaan, vaan pikemminkin sitä, että minkä tahansa ääripäisen temperamenttityypin omaavan ihmisen voi olla vaikeaa ymmärtää muita ihmisiä. Korkea sosiaalisuus korostui tässä tutkimuksessa luultavasti siksi, että se edustaa jollain tapaa yhteiskunnan ihannetta, mikä myös heijastui oppilaiden vastauksiin. Kaarina Laineen mukaan (2005, 18) mikään temperamenttipiirre ei olekaan niin sanotusti väärä tai huono, mutta sen äärimäinen muoto voi johtaa hankaluuksiin sille sopimattomassa ympäristössä.

Ihmisillä on usein tapana liittää omien arkikokemustensa perusteella erilaisia temperamenttipiirteitä kognitiivisiin kykyihin, kuten älykkyyteen. (Keltikangas-Järvinen 2009, 62.) Tämä voi näkyä niin kutsuttuna halo-efektinä, jolloin hyvät tai huonot ominaisuudet nähdään sellaisten temperamenttipiirteiden jatkeena, joita pidetään samoin

hyvinä tai huonoina. Silloin esimerkiksi huonotuulinen ja heikon keskittymiskyvyn omaava ihminen nähdään heikosti motivoituneena ja lahjattomana, vaikka todellisuudessa näillä ominaisuuksilla ei olisikaan mitään yhteyttä toisiinsa. (Keltikangas-Järvinen 2007, 28.)

Usein ihmissuhteisiin liittyvissä konflikteissa on kyse siitä, että toinen osapuoli sanoo jotain mikä loukkaa toista. Loukkaantunut osapuoli tulkitsee sanoman omista lähtökohdistaan, eikä välttämättä kuten sanoja oli sen tarkoittanut. Hyvin usein sanat ymmärretään toisin kuin sanoja on ne tarkoittanut. Kumpikaan ei ole varsinaisesti oikeassa tai väärässä. Jos vastaanottaja osapuoli loukkaantuu sanoista, on hän siinä mielessä oikeassa, että sanat satuttavat, eikä hän halua kuulla niitä uudelleen. Jos sanoja ymmärtää tämän, hän on pahoillaan asiasta. Toisaalta sanoja taas ei ole vastuussa siitä, miten vastaanottaja hänen sanansa tulkitsee. Loukkaantuva osapuoli voi loukkaantua myös epäoikeudenmukaisesti, sillä kuvittelee sanojen olevan henkilökohtainen hyökkäys. Jos hän ymmärtää loukkaantumisen johtuvan aikaisemmista kokemuksista ja sen että, ettei sanoja ole todennäköisesti tarkoittanut loukata, voi hän ohittaa asian näyttämättä tunteitaan.

Keltikangas-Järvisen mukaan (2016, 204) erilaisten temperamenttityyppien kohdatessa se joustaa, jolle se on helpompaa. Se on oikeastaan ainoa keino välttää riitaa, vaikei se tasa-arvoista olekaan. Ehkä joustaminen olisikin helpompaa, jos jokainen ymmärtäisi kuinka vaikeaa toisen on luontaista käyttäytymistyyliään muuttaa. Toisaalta myös omaa käytöstään pitäisi pysytellä arvioimaan ja päättämään onko reagointi ylimitoitettua. Seuraavassa kuviossa havainnollistetaan sitä, kuinka ihmisen persoonallisuudesta vain pieni osa on näkyvää käyttäytymistä. Kolmiomallinen kuvio on tuttu monista eri psykologian oppikirjoista eri psykologien toteuttamana, mutta tämä kuvio on oma muunnelmani liittyen persoonallisuuteen.

Kuvio 1 Persoonallisuuden näkyvä ja näkymätön osa

Kuvion tarkoituksen on havainnollistaa, miksi näkymättömän osan olemassaolon tiedostaminen ja tunnistaminen on tärkeää konfliktien ratkaisun kannalta. Pelkästään ihmisten erilaisuus nimittäin ei johda konflikteihin. Konflikteihin johtaa ihmisen oma suhtautuminen erilaisuuteen, eli se, kuinka hän erilaisuutta käsittelee ja miten hän sen kokee. Näitä taitoja voi myös oppia. Taitojen oppimiseen tarvitaan valmiutta asettua toisen ihmisen saappaisiin. (Isokorpi 2006, 125.)

Se, miten näemme toiset ihmiset, riippuu omista kokemuksistamme, ja siitä, miten me ne ymmärrämme (Lehtomaa 2008, 164). Näihin kokemuksiin kuuluvat muun muassa kaikki niissä meille esiintyvät tärkeät henkilöt, kuten perhe, ystävät ja opettajat sekä suuret auktoriteetit ja yhteisön sosiaaliset normit. Lisäksi ennakkokäsitykset ja stereotypiat voivat vaikuttaa henkilökäsitykseemme. (Laine 2005, 89.) Tämä tarkoittaa sitä, että uuden ihmisen tavatessamme, meillä on jo jonkinlainen asenteellinen pohja hänestä olemassa, vaikka emme sitä tiedostaisikaan.

Arkielämässä tehdään monenlaisia virhepäätelmiä toisten ihmisten käyttäytymistyyleistä. Virhepäätelmät johtuvat paitsi ympäristön odotuksista, myös henkilön omasta sisäisestä maailmasta. Usein henkilö arvioikin toista ihmistä sen perusteella, miten itse tuntee ja ajattelee käyttäytyessään tietyllä tavalla. Toisinaan toista ihmistä arvioidaan jopa pelkkien yksittäisten seikkojen perusteella, kuten lausahduksen, huhun tai ihmisen ulkoisen

olemuksen perusteella. Virhepäätelmät voivat haitata suurestikin sosiaalisten suhteiden dynamiikkaa. (Isokorpi 2006, 84.) Esimerkiksi Juhanin kohdalla osa vastaajista oli arvelut hänen elämänsä olevan kaoottista. Matalasti rytmisen ihmisen päivät ei ole etukäteen suunniteltuja ja siksi asiat usein vyöryvätkin hänen päällensä (Keltikangas-Järvinen 2006, 107). Juhanin kohdalla ei kuitenkaan ole tietoa siitä, miten hän itse tähän suhtautuu. Siksi vastaajan tekemä päätelmä on pelkkä arvaus Juhanin sisäisestä maailmasta.

Ihmisen yksilöllisyys ei ole pelkästään hänen omia ominaisuuksiaan. Se on myös sitä, miten hän suhtautuu muihin ihmisiin. (Keltikangas-Järvinen 2008.) Diskurssianalyysin mukaan identiteetti tarkoittaaakin sitä, miten ihmiset rakentavat kielenkäytössään itsestään ja toisistaan merkityksiä. Nämä merkitykset eivät ole pysyviä, vaan ne ovat tilannekohtaisia. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 38.) Vaikka merkitykset muuttuvatkin, on käsitys omasta itsestä suhteellisen pysyvää. Tai ainakin hitaasti muuttuvaa. Niinpä vuosikausien ajankin ihminen voi elää valheellisessa totuudessa itsestään.

Merkittävä osa vastaajista oli valinnut tehtävässä 2.a) kohdan, joka viittaa korkeaan sosiaalisuuteen. Kertooko tämä oikeasti heidän sosiaalisuudestaan vai sosiaalisuuden ihannoinnista? Usein ihmiset kokevat olevansa muita parempia tietyissä sosiaalisesti arvossa pidetyissä asioissa, kuten autolla ajamisessa tai ihmistuntemuksessa (Dunning & Kruger 1999; Svenson 1981). Voisiko tämä asia olla myös sellainen? Halutaan olla sosiaalisia siksi, että sitä pidetään arvossa länsimaisessa kulttuurissa. Suomalaisessa kulttuurissa omaa itseä peilataan usein ympäristön kautta. Se, minkälainen ympäristö on, vaikuttaa siihen, miten yksilö reagoi ympäristön ärsykkeisiin. (Isokorpi 2006, 24-25.) Tämä näkyi vastauksissa, joista pyrki esiin jonkinlainen korkea sosiaalisuuteen liitetty ihanneminä. Korkeaa sosiaalisuutta arvostetaan länsimaisissa yhteiskunnissa, eikä siis ole ihme, että monilla se myös heijastuu ihanneminään. Ihmisen perusluonteeseen kuuluu oman itsensä näkeminen ihannekuvanaan, siis sellaisena minkälainen haluaisi olla (Isokorpi 2006, 28). Koska kyseessä on ihannekuva, ei se useinkaan vastaa todellisuutta. Tämä muodostuu ongelmaksi silloin, kun omia heikkouksia ei nähdä realistisesti. Ihanneminälläkin myönnetään olevan heikkouksia, mutta ne eivät ole yksilön todellisia heikkouksia. Näin ollen ihminen voi elää koko elämänsä luullen olevan toisenlainen kuin oikeasti on. Hän on voinut pyrkiä kitkemään heikkouksiaan ja kehittymään, mutta ei ole onnistunut siinä, sillä ne eivät ole olleet hänen omia heikkouksiaan vaan ihanneminän heikkouksia. Ihanneminän heikkoudet on helppo myöntää, oman todellisen minän heikkoudet ei.

Entä ne ihmiset, jotka ovat matalasti sosiaalisia, eivätkä istu yhteiskunnan ihannekuvaan? Matalasti sosiaaliset ihmiset viettävät mielellään aikaansa yksin ja valikoivat elämäänsä vain sellaisia ihmisiä, joista ovat aidosti kiinnostuneita. Heillä on pari hyvää ystävää ja se riittää heille. Matalasti sosiaaliset ihmiset eivät juurikaan välitä muiden mielipiteistä. (Keltikangas-Järvinen 2016, 53.) He tuskin siis tuntevat suurtakaan tuskaa siitä, että korkea sosiaalisuutta arvostetaan yhteiskunnassa. Mutta samoin kuin muiden ihmisten ihanneminän ja todellisen minän ristiriidassa, myös heille voi muodostua väärä kuva heidän heikkouksistaan. He tietävät olevansa matalasti sosiaalisia ja tietävät, että korkea sosiaalisuutta arvostetaan yleisesti. Silloin myös he voivat erehtyä pitämään matalaa sosiaalisuutta heikkoutenaan, vaikka todellisuudessa se olisi jotain muuta.

Sosiaalinen ympäristö voi siis aiheuttaa yksilölle painetta, joka on ristiriidassa tämän minäkuvan kanssa. Tällöin yksilö kokee ahdistusta, mikä näkyy edelleen ihmissuhteissa. Yksilö voi kokea vaikkapa olevansa paljon arvottomampi ja huonompi ihminen kuin ympäristö antaa olettaa. Se voi johtua ympäristön asettamista arvostuksista, joihin ei itse koe sopivansa. Toisaalta se voi myös kertoa huonosta itsetunnosta. Huonoa itsetuntoa ei ole muiden aina helppo nähdä, eikä sitä halutakaan tuoda tietoisesti esille. Se on omalla tavallaan tabu. Yleisesti ihanteena pidetään sellaista ihmistä, joka on vahva, määrätietoinen ja itsevarma, mutta samalla sopivissa määrin nöyrä. Heikon itsetunnon katsotaan vaikeuttavan ihmissuhteita, sillä se aiheuttaa epäluuloa toisia ihmisiä kohtaan. (Aho & Laine 1997, 44.) Temperamentti on kaiken ihmisen persoonallisuuden liittyvän perusta, myös itsetunnon. Itsetunto, samoin kuin persoonallisuus, muovautuu temperamentin ja ympäristön yhteistuloksena. Jos temperamentti sopii ympäristön vaatimuksiin, vahvistaa se henkilön itsetuntoa. Jos taas temperamentti ei vastaakaan sille asetettuja vaatimuksia ja henkilö kokee olevansa vääränlainen, heikentää se vastaavasti itsetuntoa. (Keltikangas-Järvinen 2009, 49-52.)

Tutkimus vahvisti käsitystä, mikä jo jossain määrin tiedettiin: sosiaalisuutta arvostetaan yleisesti. Kuitenkaan se, minkälaisia vaikutuksia tuolla ihanteella on yksilöön, ei ole ollut tähän mennessä niin selvää. Koska sosiaalisuutta arvostetaan yhteiskunnassa, näkyy se myös yksilöiden ihanneminässä. Kaikki eivät kuitenkaan ole korkeasti sosiaalisia luonteeltaan ja se aiheuttaa ristiriidan ihanneminän ja todellisen minän välille. Yhteiskunta siis tuottaa tätä ristiriitaa.

Syy miksi ihanneminän ja todellisen minän ristiriita on ongelmallista, on se, että omia heikkouksia ei nähdä ihanneminän takaa realistisesti. Ihanneminäkään ei ole täydellinen ja silläkin myönnetään olevan heikkouksia, mutta nuo heikkoudet eivät yksilön todellisia heikkouksia. Siksi ihanneminän erottaminen oikeasta minästä on tärkeää. Ihminen voi elää koko elämänsä luullen olevan toisenlainen kuin oikeasti on. Hän on voinut pyrkiä kitkemään heikkouksiaan ja kehittymään, mutta ei ole onnistunut siinä, sillä ne eivät ole olleet hänen omia heikkouksiaan vaan ihanneminän heikkouksia. Ihanneminän heikkoudet on helppo myöntää, oman todellisen minän heikkoudet ei. Siksi on huolestuttavaa, että yhteiskunnan tasolla ihmisille syötetään ajatusta sosiaalisuuden ylivertauudesta. Sosiaalisuus, joka siis tarkoittaa seurallisuutta, ei sosiaalisia taitoja, omaksutaan yhteiskunnan arvojen vuoksi osaksi ihanneminää. Läheskään kaikki ihmiset eivät kuitenkaan ole todellisuudessa korkeasti sosiaalisia, joten heidän minänsä on aina niiltä osin virheelinen. Tämä näkyy myös niissä ihmisissä, jotka pitävät itseään sisäänpäinsuuntautuneina. He katsovat aina virheekseen olla sisäänpäinsuuntautuneita. He voivat hyväksyä sen, eikä se välttämättä tuota heille kummempaa henkistä tuskaa, mutta samanaikaisesti he sivuuttavat todelliset heikkoutensa.

Sosiaalisuuden ihannoinnissa ei sinänsä ole mitään väärää. Liittyhän siihen monia piirteitä, jotka auttavat luovimaan ihmissuhteiden viidakossa. On kuitenkin väärin, että sellaiset ihmiset, joiden synnynnäinen temperamentti ei istu tähän kuvaan, kokevat jatkuvasti olevansa jollain tapaa muita huonompia. Sosiaalisuuden ihannoinnin sijaan pitäisi-kin opettaa sosiaalisia taitoja. Samalla tulisi tehdä selväksi, että ei ole väärin olla matalasti sosiaalinen tai ujo, kunhan oppii taitoja tulla toisten ihmisten kanssa toimeen. Toisten ihmisten kanssa nimittäin joutuu aina olemaan jossain määrin tekemisissä.

9. Pohdinta

9.1 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan usein kokonaisuutena (Alasuutari 1999, 38). Niin myös tässä tutkimuksessa. Analyysin tekoa ohjasivat ensikädessä diskursianalyysin mukaiset analyysikysymykset, mutta muutoin aineiston annettiin kertoa oma tarinansa. Temperamentti näkyi jo valmiiksi kyselylomakkeen tehtävänasetteluissa, minkä vuoksi aineistoa ei ollut tarpeen haravoida enää temperamenttiteorioiden avulla. Monet aikaisemmista temperamenttitutkimuksista tutut asiat nousivat kuitenkin siitä huolimatta esiin. Sen perusteella tutkimuksen tuloksia voidaankin pitää luotettavina. On kuitenkin otettava huomioon aineiston pieni otanta, jonka ei voida katsoa edustavan koko väestöä. Pieni otanta onkin asia, joka vaivaa laadullisia tutkimuksia yleisesti (Alasuutari 2011). Laadullista tutkimusta on hankalampi yleistää kuin määrällistä tutkimusta. Laadullisella tutkimuksella saadaan kuitenkin syvällisempää ja tarkempaa tietoa kuin määrällisellä. Siksi molemmille on paikkansa. Tutkimuksen teko on erityisen ansioitunutta silloin, kun nämä kaksi voidaan yhdistää. Ensin suositellaan tekemään esitutkimuksena laadulliset havainnot, jotka voidaan sitten määrällisin keinoin yleistää laajemmiksi kokonaisuuksiksi. (Alasuutari 1999, 231.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija tulkitsee aineistoa aina omista lähtökohdistaan käsin. Omia kokemuksia ja ajatuksia on mahdotonta täysin häivyttää prosessista (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 45). Pysin objektiivisuuteen tutkimusprosessissa noudattamalla tarkkaan analyysisuunnitelmaa. Kävin aineiston jokaisen kysymyksen avulla läpi ja se tuotti runsaasti erilaisia taulukoita. Kiinnittämällä huomiota diskurssianalyysiin mukaisiin lauseenjäseniin, löysin sellaista tietoa, jota sisällönanalyysillä ei olisi välttämättä löytynyt. Materiaalia tuli paljon ja jouduin valitsemaan mielestäni olennaisimmat aineistosta esille nousevat asiat. Tässä kohtaa omat kokemukseni ja ajatukseni varmastikin ohjasivat jossain määrin valintaprosessia.

Valitsin tutkimukseen temperamenttipiirteistä neljä: aktiivisuus, sosiaalisuus, estyneisyys ja rytmisyys. Nämä temperamenttipiirteet valikoituivat mukaan erityisesti siksi, että aktiivisuus, sosiaalisuus ja estyneisyys esiintyvät jossain muodossa kaikissa temperamenttiteorioissa, minkä vuoksi niiden voidaan katsoa olevan varmuudella yhteisesti hyväksytyjä temperamenttipiirteitä. Toinen tärkeä seikka oli, että ne kolme temperamenttipiirrettä sekä rytmisyys ovat helposti kuvailtavissa käyttäytymistyyleinä. Rytmisyys ei kuitenkaan loppujen lopuksi täysin täyttänyt täysin tehtävänantoa. Vastaajat eivät juurikaan osanneet yhdistää rytmisyyteen kuvailevia sanoja, mitä tehtävässä haettiin, vaan sitä kuvattiin enemmänkin toiminnan kautta. Jossain määrin rytmisyyden valitsemista yhdeksi tutkimuksen temperamenttipiirteeksi voi siis pitää virheenä. Rytmisyys vaikuttaisi muutenkin jakaantuvan temperamenttiteorioissa kahteen erilaiseen rytmisyyteen, vaikka sitä niissä käsitelläänkin vain yhtenä temperamenttipiirteenä. Sillä viitataan toisaalta biologiseen rytmisyyteen, kuten nukkumiseen ja syömiseen, mutta myös sosiaaliseen rytmisyyteen, kuten aikataulujen noudattamiseen. Nämä kaksi eri rytmisyyttä eivät välttämättä edes esiinny samassa ihmisessä, joten siten yhtä kokonaista rytmisyyden piirrettä ei ole olemassa, ainakaan näillä kriteereillä. Näin ollen rytmisyyttä ei ehkä olekaan kovin mielekästä sisällyttää muihin kuin vauvaikäisiä koskeviin temperamenttiteorioihin.

Muita temperamenttiteorioissa esiintyviä temperamenttipiirteitä en valinnut tutkimukseen erityisesti siksi, että niistä tai niiden määritelmistä ei olla temperamenttitutkimuksen piirissä yhtä mieltä. Toisekseen osaa niistä on vaikea tyhjentävästi kuvata sekoittamatta niitä toisiin temperamenttipiirteisiin. Tällaisia temperamenttipiirteitä ovat esimerkiksi sopeutuvuus/joustavuus, reagoitokyky ja intensiivisyys. Myös mielialan laatu on temperamenttipiirteenä ongelmallinen, vaikka se on muissakin psykologian tutkimuksissa todettu ihmisen synnynnäiseksi ominaisuudeksi (Peltokorpi 2011, 286). Mielialan laatu tarkoittaa joko positiivista tai negatiivista asennetta elämään. Positiivisen mielialan laadun omaavat ihmiset ovat iloisia, hyväntuulisia ja onnellisia. Positiivisuus oikein säteilee heistä, sillä he hymyilevät ja nauravat paljon. Negatiivisen mielialan laadun omaavat ihmiset taas ovat vakavia, kantavat murhetta kaikenlaisista asioista ja huolestuvat herkästi. Tällaiset ihmiset ovat jatkuvasti huonolla tuulella ja ärtyvät helposti pienistäkin asioista. (Keltikangas-Järvinen 2006, 124.) Tällainen temperamenttipiirre on varsinkin tämän tutkimuksen kannalta ongelmallinen. Temperamenttipiirre asettuu jänämäiseen muotoon ja

sillä on yksi nimi. Voiko positiivista ja negatiivista asettaa janan päihin? Ovatko ne toisensa vastakohtat? Positiivinen ja negatiivinen -asetelma ei asetu tapaani käyttäen temperamenttipiirteistä kuvausta ”korkeasti – matalasti X”. Näin ollen joko positiivinen tai negatiivinen pitäisi valita jo osaksi temperamenttipiirteen nimeä. Negatiivisen ei kuitenkaan voi katsoa olevan sama asia kuin matalasti positiivinen. Ongelma piilee siis jo nimityksessä ja sitä tulisi muuttaa, jotta kyseistä piirrettä voisi soveltaa temperamenttiteorioissa. Mielialan laadun voisikin paremmin nähdä jonain osana temperamenttia, jota ei ole vielä tarkemmin määritelty. Ei kuitenkaan temperamenttipiirteinä, ainakaan siten miten temperamenttipiirteet tähän asti on määritelty.

Golemanin mukaan (1995, 97) jopa 90% viestinnästä on nonverbaalista, eli sanatonta. Sen perusteella olisikin ollut mielekkäämpää tutkia oppilaiden reaktioita vaikkapa videotallenteeseen toisen ihmisen käytöksestä. Toisaalta tällaisessa sanallistetussa esimerkissä temperamenttipiirre on riisuttu yksinkertaisimpaan mahdolliseen muotoonsa, eikä siihen vaikuta muut seikat, jotka videossa voisivat viedä huomiota, kuten esiintyjän pukeutuminen, sukupuoli tai videossa esiintyvä ympäristö. Temperamenttia on tietysti mahdotonta riisua luonnollisimpaan olomuotoonsa, sillä ympäristö alkaa vaikuttaa siihen heti syntymästä lähtien, joten siihen ei voi tämän kaltaisessa tutkimuksessa edes pyrkiä. Olennaisinta joka tapauksessa on oppilaiden käsitykset tietynlaisesta käyttäytymistyylistä ja siitä, miten käsitykset ilmentävä ja rakentavat sosiaalista todellisuutta. Tähän tarkoitukseen pelkkä sanallinen esimerkki käyttäytymistyylistä siis riittää. Toinen mahdollinen toteuttamistapa olisi ollut haastattelu. Mikäli oppilaita olisi haastateltu, olisi asenteelliset erotkin saattaneet tulla paremmin ilmi. Toisaalta haastattelussa oppilaat olisivat saattaneet sanoa enemmän asioita, joita arvelevat minun tutkijana haluavan kuulla. Haastattelussa olisi myös karsiutunut sellaisten ihmisten vastaukset pois, jotka eivät koe haastattelutilanteita luontevina.

9.2 Sovellukset

9.2.1 Sosiaalisia taitoja sosiaalisuuden ihannoinnin sijaan

Identiteetin muokkaamista voidaan käyttää massojen hallinnassa, saamalla ne noudattamaan tiettyä käyttäytymismallia (Alasuutari 2007, 177). Tätä identiteettien muokkaamista toteutetaan myös perinteisessä kouluopetuksessa silloin, kun oppilaista halutaan tehdä kuuliaista, hyvin käyttäytyvää ja oppinsa omaksuvaa massaa. Tämä perinteinen kouluopetus on käytössä laajalti edelleen, vaikkakin murrosta on myös havaittavissa.

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna kansalaisten vahva itsekuri on vähentänyt tarvetta ulkoiselle kurille. Yksilön näkökulmasta tällainen itsekuri on tuonut tunteen vapaudesta. Modernisaation myötä vapauden katsotaankin lisääntyneen. (Alasuutari 2007, 158.) Durkheimilaisen anomian mukaan yksilön vapaus on siinä mielessä valheellinen kapitalistinen mielikuva, että todellisuudessa yksilöä ohjaavat yhteiskunnalliset odotukset, kuten uudelleen kouluttautuminen ja sopeutuminen muuttuviin tilanteisiin. Näin ollen ihmiset elävät valheellisessa illuusiassa yksilöllisyydestä. (Saastamoinen 2011, 70).

Yksilöllisyys on kuitenkin olemassa yksilöiden tasolla. Ihminen on valtavan kompleksinen psykologinen kokonaisuus, johon kuuluvat kognitiiviset tekijät, tunteet, arvot, asenteet sekä ympäristön vaikutteet. Geeniperimän ja ympäristön vaikutuksesta meistä tulee sellaisia kuin tulee. Yksikään ihminen ei ole täysin toisensa kaltainen. Tämä toisaalta rajoittaa toimivan yhteiskunnan luomista, mutta toisaalta myös auttaa sitä. (ks. Esim. Rasila & Pitkonen 2010).

Tämän hetkisen hallituksen hallitusohjelmaan kuuluu kokeilukulttuurin edistäminen. Kokeiluja tehdään nimenomaan siksi, että ihmiset ovat niin yksilöllisiä ja heidän käyttäytymistään on vaikea ennustaa. Siten pelkän tilastotieteen soveltaminen käytäntöön ei toimi. (Poskela, Kutinlahti, Hanhike, Martikainen & Urjankangas 2015.) Kokeilukulttuuri perustuu ajatukseen siitä, että pienet paikalliset kokeilut voidaan toimiessaan skaalata isoiksi rakenteita muuttaviksi ratkaisuiksi (Hallituksen julkaisusarja 05/2015). Koska yhteiskuntamallia ei voida yhtäkkiä muuttaa, voidaan kehittämissä keskittyä pienempiin

arkielämää koskeviin tekoihin. Ovatko esimerkiksi nykyiset kouluissa opetettavat oppiaineet yhä perusteltuja?

Jotta voimme pohtia nykyisten oppiaineiden tarpeellisuutta, tulee meidän pohtia sitä, minkälaisia taitoja tulevaisuudessa tullaan tarvitsemaan. On mahdollista, että ihmisten fyysinen työ tulee korvautumaan teknologialla ja ihmisten tehtäväksi jää lähinnä oma kognitiivinen kehittyminen. Ajatustyön ja tiedon kasvaessa hienovaraisetkin persoonallisuuspiirteet alkavat käydä ilmeisemmiksi. Entiset kategoriat häviävät ja ihminen aletaan nähdä entistä enemmän yksilönä. Miksi emme siis opettaisi ihmisiä kohtaamaan näitä eroja ihmisyydessä ja niihin liittyvää itsetuntemusta jo lapsuudesta lähtien? Nämä kyseiset asiat löytyvät sisällytettynä opetussuunnitelmaan jonkinlaisena taustalla häilyvänä osana, niin sanotun piilo-opetussuunnitelman alla, mutta miksei niitä opeteta tavoitteellisemmin? Sanattomana viestintänä ei voida opettaa kaikkea sosiaalisiin taitoihin liittyvää, vaan esimerkiksi temperamenttierot tulisi selittää jossain ymmärrettävässä muodossa ja esimerkein.

Vanhastaan tasa-arvon on ajateltu olevan sitä, että ihmisiä kohdellaan samalla tavoin. Persoonallisuuden näkökulmasta tämän kuitenkin tulisi mennä toisinpäin, ja ihmisiä tulisi kohdella eri tavoin riippuen heidän persoonastaan. (Isokorpi 2006, 85.) Myös Keltikan-gas-Järvinen (2004, 133) puhuu temperamentin ottamisesta huomioon jo päivähoitoyksikössä. Sillä hän viittaa ammattikasvattajien vastuuseen. Yksilöityyn huomioon ei tällä hetkellä yhteiskunnassamme ole kuitenkaan resursseja ja siksi ammattikasvattajien taakkaa ei tulisikaan lisätä, vaan jalkauttaa itsetuntemusta lapsille. Oppimalla tuntemaan itsensä paremmin myös lasten itseohjautuvuus mahdollisesti parantuisi. Tämä olisi mahdollista toteuttaa jo olemassa olevilla resursseilla sulauttamalla itsetuntemus, ja sitä kautta sosiaaliset taidot, osaksi kouluopetusta.

Temperamentti säilyy suhteellisen muuttumattomana koko ihmisen eliniän. Siksi itsetuntemuksen osaamisessa ei olekaan olennaista pyrkiä muutoksiin temperamentissa, vaan tärkeintä on ymmärrys erilaisten temperamenttien olemassaolosta. Ymmärrys omasta yksilöllisyydestä ja muiden erilaisuudesta voisi auttaa vähentämään arkipäivän konfliktitilanteita. Tällöin ihmiset ehkä myös ymmärtäisivät paremmin, että toisen perusluonnetta ei voi muuttaa. Tärkeää on myös ymmärtää, että toinen ei välttämättä toimi, niin kuin toimii, pahuuttaan tai aiheuttaakseen mielipahaa. Se, minkälainen käytös

näkyä ulospäin, saattaa olla oikeasti kovan sisäisen kamppailun tulos. Esimerkiksi ihminen, jolla on hyvin vaikeaa noudattaa aikatauluja, joutuu vastakkain kulttuurissa vallitsevien normien kanssa päivittäin. Aikatauluissa pysyminen vie tällaisilta ihmisiltä paljon enemmän energiaa kuin sellaisilta, joille aikataulujen noudattaminen on luontevampaa. (Keltikangas-Järvinen 2016, 200-204.) Jatkuvat arkipäivän konfliktit taas vievät energiaa älylliseltä kapasiteetilta ja lahjojen hyödyntämiseltä. (Isokorpi 2006, 84.)

Ihmisten erottamiseksi toisistaan on olemassa hyvin paljon erilaisia persoonallisuustestejä. Yksi tunnetuimmista on varmastikin big five. Myös arkipuheessa näkyvät erilaiset tyyppittelyt. Monet tunnistavat esimerkiksi olevansa joko introverttejä tai ekstroverttejä. Tällaisessa luokittelussa piilee kuitenkin se vaara, että luokka itsessään alkaa ohjata ihmisen persoonallisuutta. ”En voi käyttäytyä näin, koska olen introvertti”. Ihmisen minä ei ole staattinen, vaan muuttuu kaiken aikaa. Kiinni jääminen johonkin tiettyyn lokeroon, voi olla yksilölle haitallista. Maailma muuttuu ja niin muuttuu myös minuus ja siksi myös käsitysten minuudesta tulisi muuttua. Näitä työkaluja olisi hyvä antaa kaikille jo lapsuudessa. Tällöin lapsille ei annettaisi tietoa mihin lokerikkoon he kuuluvat, vaan heille annettaisiin tietoa, miten voi olla *minä* eri tavoin. Miten *minä* voin kuulua johonkin lokerikkoon nyt, mutta ei välttämättä enää huomenna.

Lokerikoilla on kuitenkin myös tehtävänsä, sillä ne auttavat suuntaamaan omaa minäkäsitystä. Miksi minä käyttäydyin näin tai miksi minä suhtaudun toiseen ihmiseen noin. Jotkin lokerikot ovat myös niin perustavanlaatuisia, etteivät ne juurikaan muutu elämän aikana. Näitä ovat tietyt temperamenttipiirteet. Myös temperamenttipiirteiden ilmiäsuun voi ympäristö vaikuttaa, mutta vaikka näin onkin, syvällä sisimmässä palaa halu toimia toisin kuin ympäristö odottaa. Ympäristön odotukset ja normit ovat olemassa perustellusta syystä, eikä niitä tulekaan ohittaa. Joillekin ihmisille voi kuitenkin tarjota lohtua se tieto, ettei olekaan paha, vaikka tuntuukin, että tulisi toimia toisin. Tietyllä tapaa toimiminen tulee perimästä, mikä ei aina vastaa ympäristön odotuksia. Esimerkiksi tietynlaista järjestelmällisyyttä odotetaan kaikilta ihmisiltä. Matalasti rytmisille se on kuitenkin vaikeaa. He voivat kyllä oppia toimimaan näennäisesti järjestelmällisellä tavalla, mutta se ei koskaan tunnu heistä luonnolliselta. Kuten sanottu, tällaisille sosiaalisille säännöstoille on tarkoituksensa, joka mahdollistaa sujuvan yhteiselon. Siksi matalasti rytmisen on toimittavakin tietyissä asioissa järjestelmällisesti. Kuitenkin tieto siitä, mistä halu toimia toisin kumpuaa, voi helpottaa oloa ja auttaa ehkä motivoimaan tällaisissa tilanteissa toimimista.

Miten itsetuntemusta ja sosiaalisia taitoja voisi opettaa? Itseen kohdistuvia negatiivisia tunteita ei usein haluta kohdata. Siksi ihminen ei myöskään aina opi virheistään, ainakaan omaan persoonaansa liittyvistä. (Isokorpi 2006, 28.) Saksassa on havaittu, että lapsilla virikkeiden, eli lelujen ja pelien, pois ottaminen tietyksi ajanjaksoksi pakottaa lapset kohtaamaan ikävät tunteensa. Kun ikävien tunteiden kohtaamista ei opita väistämään muulla toiminnalla, lasten taidot paranevat sosiaalisessa kanssakäymisessä, luovuudessa, empatiassa ja kommunikaatiotaidoissa. Teorian mukaan lapset, jotka väistävät ikävien tunteiden kohtaamista muihin toimintoihin, ovat aikuisena erityisen riippuvuusherkkiä erilaisiin riippuvuutta aiheuttaviin asioihin, kuten päihteisiin, peleihin ja seksiin. (Schubert & Strick 1996.) Näin ollen täysin virikkeettömän ympäristön ajoittainen tarjoaminen lapsille voisi olla yksi tapa opettaa itsetuntemusta ja sosiaalisia taitoja.

Tietoisien läsnäolon harjoittamisen avulla voidaan parantaa keskittymiskykyä ja kykyä suunnata tarkkaavaisuutta. Joidenkin tutkimusten mukaan se lievittää stressiä ja lisää niin vastustuskykyä, jaksamista kuin keskittymiskykyäkin. (Lassander, Fagerlund, Markkanen & Volanen 2016, 246.) Tunne- ja tietoisuustaitojen opettamista on kokeiltu ainakin jo muutamissa kouluissa ja opettajien kokemusten mukaan niistä on ollut hyötyä. Tunne- ja tietoisuustaitoja opetellaan luokassa tekemällä hengitys-, keskittymis- ja rentoutumisharjoituksia sekä opettelemalla nimeämään omia tunteita, kehon tuntemuksia ja omia vahvuuksia. Lisäksi oppilaat harjoittelevat sanoittamaan omia kokemuksiaan. Varsinaista tutkimusta siitä, kuinka hyvin tietoisuusharjoitukset todella toimivat, ei Suomessa kuitenkaan ole tehty.

Tanskassa on opetettu empatiaa kouluaineena jo vuosien ajan. Empatiaa, ongelmanratkaisua ja tunteiden lukutaitoa opetellaan esimerkiksi erilaisia tunnetiloja ilmaisevista kasvokuvista. Kuvista puhuminen auttaa käsitteellistämään paitsi omia myös toisten tunteita. (Alexander 2016.) Myös suomalaisessa Lappeen koulussa Lappeenrannassa vuorovaikutustaitojen viikoittaista opettamista on jo kokeiltu. Siellä vuorovaikutustaitoja on opetettu kerran viikossa yhden tunnin ajan. Vuorovaikutustaidot ovat keskittyneet erityisesti arvoihin perustuviin asioihin, kuten käyttäytymisodotuksiin. Tulokset kiusaamisen suhteen ovat olleet vaikuttavia ainakin heidän omin mittarein toteutetuissa seurannoissa. Kiusaaminen on vähentynyt nollaan. Asiasta ei kuitenkaan ole olemassa tutkimustietoa, joten siihen tulee suhtautua tietyllä varauksella.

Ihmisellä on taipumus pyrkiä eroon epämukavista tunteista sijoittamalla ne toiseen henkilöön ja kohtelemalla tätä sen mukaisesti. Sitä kutsutaan projektiiviseksi identifikaatioksi. Siitä voi muodostua jopa itseään toteuttava ennuste, sillä ihmisen kuvitellessa toisesta jotain, hän alkaa käyttäytyä itse kuvitelmaa vastaavasti niin, että toinenkin muuttaa käytöstään ja lopulta kuvitelma osoittautuukin todeksi. (Karppinen & Pihlava 2016, 127.) Ihmisillä on tapana pyrkiä eroon erityisesti surun tunteestaan. Siitä huolimatta, että suru koetaan usein negatiivisena asiana, se on kuitenkin hyödyllinen tunne (Goleman 1995, 69.) Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu tutkitusti tietynlainen välttelevyys. Voimakkaita tunteita ei mielellään ilmaista ja siihen lapsetkin usein opetetaan. Erityisesti pettymyksen, vihan, surun, pelon ja hellyyden tunteet opitaan tukahduttamaan jo varhain. (Isokorpi 2006, 24-25.) Onko tässä syy suomalaisen pahoinvointiin? Suomessa itsemurhaluvut ovat korkeat, alkoholismi ja väkivaltarikokset kukoistavat sekä mielenterveysongelmat jylläävät (Pohjola & Särkelä 2011, 307). Voisiko tunnetaitojen opettaminen auttaa jopa vähentämään kansantaloudellista pahoinvointia? Jo vuonna 2005 Raina ja Haapaniemi (2005, 106) kirjoittivat tunnetaitojen olevan tulevaisuuden kasvatuskysymys. Tunnetaidot ei tarkoita sitä, että tunteita opittaisiin hallitsemaan ja tukahduttamaan, vaan tunnetaitojen avulla opitaan säätelemään omaa käytöstä tunnetilojen aikana (Isokorpi 2006, 125-126).

Kouluopetus kärsii jossain määrin uusliberalismista, sillä tehokkuuden tavoittelu jyrää todelliset tulokset alleen. Tyydyttävät tulokset kansan tasolla riittävät, mutta yksilö unohtetaan. Tärkeintä onkin näyttää hyvältä lukujen ja vertailuiden valossa. Suomi on pitkään ollut koulutuksen kärkimaa, mutta nyt sitä uhkaavat leikkaukset, jotka kumpuavat arvosuoksen puutteesta. Se seikka tuntuu unohtuneen, että pysyäkseen jossain asiassa kärjessä, täytyy pysyä muita askeleen edellä. Nyt ollaan kuitenkin ottamassa takapakkia ja sen seuraukset voivat olla pitkäkestoiset. Haluammeko todella heittää hukkaan sen asian, jossa olemme hyviä? Vai haluammeko edelleen pysyä koulutuksen kärkimaana ja viitoittaa tietä sillä saralla myös muille maille. Tulevaisuus tehdään nyt.

9.2.2 Jatkotutkimus

Tutkimustyön alkuvaiheessa tein temperamenttipiirteistä Word-ohjelmalla eräänlaisen temperamenttiprofiilin. Tein sen siksi, jotta pystyin hahmottamaan temperamentin paremmin. Kokeilin temperamenttiprofiilia itseäni ja muutamiin muihin tuntemiini ihmisiin. Temperamenttipiirteet ovat yleensä hyvin havaittavissa ihmisissä ja Keltikangas-Järvisen mukaan jo noin vuoden tuntemisen jälkeen temperamenttipiirteet pystyy tunnistaa toisesta ihmisestä hyvin. Temperamenttipiirteet on helppo tunnistaa myös itsessä. Temperamenttiprofiili pakotti minutkin pohtimaan kuka minä olen. Se itse asiassa paljasti, etten olekaan täysin sitä, mitä olin tähän asti ajatellut. Ensimmäisellä kerralla merkitsin sosiaalisuuden omalla kohdallani noin puoleen väliin. Ajattelin, että pidän yksinolosta, mutta toisaalta minua ohjaa korkeasti sosiaaliselle tyyppillinen palkintoriippuvuus, joka tulee muiden huomiosta. Vasta jälkepäin tajusin, etten olekaan niin yksinäinen susi kuin olin ajatellut. Enhän ollut edes asunut yksin vuosikausiin. Asian tajuaminen vapautti persoonaani jollain tapaa. Olin siihen asti ajatellut olevani yksin viihtyvä oman tien kuljija ja se oli myöskin toimintaani ohjannut. Vapauduin ihan uudenlaiseen sosiaalisuuteen. Vapauduin olemaan minä.

Temperamenttiprofiilin tekeminen herätti minussa paljon jatkokysymyksiä. Ovatko temperamenttiprofiililtaan keskelle sijoittuvat sellaisia, joiden kanssa on kaikista helpointa tulla toimeen? Ovatko ääripäisen temperamenttipiirteiden omaavat sellaisia, joiden ajatellaan olevan hankalia tai heidän kanssaan on vaikeampi tulla toimeen? Miten ääripäisen temperamenttipiirteiden omaavat ihmiset arvioivat muita? Onko heille erilaisuuden hyväksyminen vaikeampaa? Näitä asioita olisi kiinnostavaa tutkia myös jatkossa.

Toinen jatkotutkimuksen aihe olisi koulutuksen tulevaisuus. Tähän mennessä siitä on esitetty lukuisia asiantuntija-arvioita, mutta tietääkseni varsinaista tutkimusta ei ole tehty. Aiheeseen voisi soveltaa tulevaisuudentutkimuksen keinoja, kuten esimerkiksi skenaarioajattelua. Koska seuraava Opetussuunnitelman perusteet otetaan käyttöön mitä todennäköisimmin vuonna 2026, tulisi tutkimuksen kohdistua vuoteen 2040, jolloin kyseisen opetussuunnitelman mukaan opiskelleet lapset siirtyisivät työelämään. Siksi olisikin olennaista selvittää minkälaista elämä vuonna 2040 on. Mitä taitoja silloin tarvitaan, minkälaista työtä silloin tehdään, mistä toimeentulo saadaan ja niin edelleen.

Koululaitoksen ennustetaan olevan suuren murroksen edessä. Oppiaineet ja opetustavat eivät ole kokeneet suuria muutoksia sitten koululaitoksen synnyn, joten aikakin on. Pitkän opetusuran tehneen Maarit Korhosen mukaan (2014) suurin osa opetusalan ihmisistä on kaavoihinsa kangistuneita, eikä monikaan tule ajatelleeksi, että asiat voisi tehdä toisinkin. Suomalaisen kouluopetuksen säätäminen ei käy nopeasti. Ehkäpä juuri kokeilukulttuurilla olisi tarjota avaimia tähän.

Lähteet

- Aho, S. & Laine, K. 1997. *Minä ja muut: Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. Helsinki: Otava.
- Aho, S. 2005. Minä. Teoksessa Laine, K. *Minä, me ja muut: Sosiaalisissa verkostoissa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, 20-58.
- Ahtola, A. (toim.) 2016. *Psyykinen hyvinvointi ja oppiminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. 2007. *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, P. 2004. *Social theory and human reality*. London: SAGE publications.
- Alexander, J. 2016. America's Insensitive Children? The Atlantic 9.8.2016. Saatavilla <https://www.theatlantic.com/education/archive/2016/08/the-us-empathy-gap/494975/> (Viitattu 27.7.2017.)
- Aspinwall, L. & Staudinger, U. 2006. *Ihmisen vahvuuksien psykologia*. Helsinki: Edita.
- Blair, K. A, Denham, S. A, Kochanoff, a. & Whipple, B. 2004. Playing it cool: Temperament, emotion regulation, and social behavior in preschoolers. *Journal of School Psychology* 42 (6), 419–443.
- Blandin, K. 2013. Temperament and typology. *Journal of Analytical Psychology* 58, 118–136.
- Buss, A. H., & Plomin, R. A. 1975. *Temperament theory of personality development*. New York: Wiley.
- Chess, S., Thomas, A. & Birch, H. 1965. *Your Child Is A Person: A Psychological Approach To Childhood Without Guilt*. New York: The Viking Press.
- Dougherty L. R. 2006. Children's Emotionality and Social Status: A Meta-analytic Review. *Review of Social Development* 15 (3), 394–417.
- Dunning, D. & Kruger, J. 1999. Unskilled and Unaware of it: How Difficulties in Recognizing One's Own Incompetence Lead to Inflated Self-Assessments. *Journal of Personality and Social Psychology* 77 (6), 1121–1134.
- Goldsmith H. H., Bradshaw D. L. & Rieser-Danner L. A. 1986. Temperament as a potential developmental influence on attachment. *New Directions For Child Development* 3 (31), 5–34.
- Goldsmith H. H. 1983. Genetic influences on personality from infancy to adulthood. *Child Development* 54 (2), 331–55.
- Goleman, D. 1995. *Emotional intelligence: why it can matter more than IQ*. New York, Toronto, London, Sydney, Auckland: Bantam Books.

- Hallituksen julkaisusarja 05/2015. Ratkaisujen Suomi: Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Saatavilla [www-muodossa: http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDIS-TETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82](http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDIS-TETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82) (Viitattu 1.4.2017.)
- Helkama, K., Myllyniemi, R. & Liebkind, K. 2010. Johdatus sosiaalipsykologiaan. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Himanka, J. 2002. Se ei sittenkään pyöri: Johdatus mannermaiseen filosofiaan. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hintsanen, M., Alatupa, S., Pullman, H., Hirstiö-Snellman, P., Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Associations of self-esteem and temperament traits to self- and teacher-reported social status among classmates. *Scandinavian Journal of Psychology* 51, 488–494.
- HundrED-hankkeen kotisivut. Mistä on kyse? Saatavilla [www-muodossa: https://hundred.org/tietoa](https://hundred.org/tietoa) (Viitattu 16.1.2017.)
- Isokorpi, T. 2006. Napit vastakkain: Ristiriidat, rajat ja ratkaisut. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Johnstone, B. 2008. Discourse analysis. Toinen painos. 1. Painos 2002. Iso-Britannia: Blackwell Publishing.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 2016. Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.
- Jones, D.E., Greenberg, M. & Crowley, M. 2015. Early Social-Emotional Functioning and Public Health: The Relationship Between Kindergarten Social Competence and Future Wellness. *American Journal of Public Health* 105 (11), 2283–2290.
- Kaartinen, M. 2005. Neekerikammo: Kirjoituksia vieraan pelosta. 2. Painos. Turku: K&H.
- Kagan, J. 2012. Temperament. *Encyclopedia of Early Childhood Development*. Saatavilla [www-muodossa: http://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/textes-experts/en/892/temperament.pdf](http://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/textes-experts/en/892/temperament.pdf) (Viitattu 11.4.2017.)
- Karppinen, A. & Pihlava, P. 2016. Turvallinen vuorovaikutus kasvun ja oppimisen perustana. Teoksessa Ahtola, A. (toim.) *Psyykinen hyvinvointi ja oppiminen*. PS-kustannus, 115–146.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2016. "Hyvät tyypit": Temperamentti ja työelämä Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2014. *Maailman paras koulu?* Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2009. Temperamentti: Persoonallisuuden biologinen selkäranka. Teoksessa Metsäpelto, R. & Feldt T. (toim.) *Meitä on moneksi: Persoonallisuuden psykologiset perusteet*. PS-kustannus, 49-69.

- Keltikangas-Järvinen, L. 2007. Koulu sosiaalisen pääoman lisääjänä ja elinikäisen oppimisen kasvattajana psykologisten tutkimustulosten valossa. Teoksessa Alatupa, S. (toim.), Karppinen, K., Keltikangas-Järvinen, L. & Savioja H. Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma: löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Sitran raportteja 75. Sitra, 23–44.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2006. Temperamentti ja koulumenestys. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti: Ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY.
- Korhonen, M. 2014. Herää koulu. Helsinki: Into 2014.
- Laine, K. 2005. Minä, me ja muut: Sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Lassander, M., Fagerlund, Å., Markkanen, S. & Volanen, S-M. 2016. Tietoinen läsnäolo: Voimavaroja ja hyvinvointia kouluun. Teoksessa Ahtola, A. (toim.) Psykykinen hyvinvointi ja oppiminen. PS-kustannus, 243–263.
- Lehtomaa, M. 2008. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus. Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus: Merkitys, tulkinta ja ymmärtäminen. Lapin yliopistokustannus, 163–194.
- Määttä, K. & Uusitalo, T. (toim.) 2008. Kasvatuspsykologian näkökulmia ihmisen voimavarojen tueksi. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. 4.painos. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla [www-muodossa: http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf](http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf) (Viitattu 21.10.2016.)
- Peltokorpi, K. 2011. On elettävä kun koska tahansa voi kuolla: Lottien selviytyminen sodassa 1939–1945. Lapin yliopiston kasvatustieteellinen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Pohjola, A. & Särkelä R. (toim.) 2011. Sosiaalisesti kestävä kehitys. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Poskela, J., Kutinlahti, P., Hanhike, T., Martikainen, M., Urjankangas H.M. 2015. Kokeileva kehittäminen. TEM raportteja 67/2015. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Raina, L. & Haapaniemi, R. 2005. Yksilöt yhdessä: Kasvatus ja persoonan laatu. Tallinna: Arator.
- Rasila, M. & Pitkonen, M. 2010. Erilaisuuden riesa ja rikkaus. Helsinki: Heuristica Oy.
- Rothbart, M. K. 2007. Temperament, Development, and Personality. *Current Directions in Psychological Science* 16 (4), 207–212.
- Rothbart, M. K., Reed, M. A. & Diana L. P. 1984. Inhibitory Self-Control in Preschool Children. *Merrill-Palmer Quarterly* 30 (2), 131–47.
- Rothbart, M. K. 1981. Measurement of Temperament in Infancy. *Child development* 52 (2), 569–578.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.): Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, 22–56.

Saastamoinen, M. 2011. Intensiivistyvä yksilöllistyminen ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot. Teoksessa Kangaspunta, S. (Toim.) Yksilöllinen yhteisöllisyys: avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen. Tampere university press, 61–91.

Sajaniemi, N. 2016. Vanhat aivot, uudet oppimisympäristöt: Digitalisaatio evoluution haastajana. Teoksessa Ahtola, A. (toim.) Psykykinen hyvinvointi ja oppiminen. PS-kustannus, 22–56.

Schubert, E. & Strick, R. 1996. Toy-free Kindergarten: A Project to Prevent Addiction for Children and with Children. München: Aktion Jugendschutz.

Shiner, R. L., Buss, K. A., McClowry, S. G., Putnam, S. P., Saudino, K. J. & Zentner, M. 2012. What Is Temperament Now? Assessing Progress in Temperament Research on the Twenty-Fifth Anniversary of Goldsmith et al. (1987). *Child development perspectives* 0 (0), 1–9.

Svenson, O. 1981. Are we all less risky and more skillful than our fellow drivers? *Acta Psychologica* 47, 143–148.

Thomas A & Chess S 1957. An approach to the study of sources of individual difference in child behavior. *J Clin Exp Psychopathol* 18 (4), 347–357.

Äärelä, T. 2012. "Aika palijon vaikuttaa minkälainen ilime opettajalla on naamalla.": Nuoret vangit kertovat peruskouluajoistaan. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Liitteet

Liite 1: Kyselylomake

1) Millainen esimerkin henkilö mielestäsi on? Miten kuvailisit häntä? Kirjoita lyhyesti esimerkin alle.

a) *Matti palauttaa tehtävänsä aina viimeisenä. Ruokalassakin hän jää viimeisenä syömään muiden tehdessä jo lähtöä. Mattia joutuu aina odottamaan.*

b) *Ainolla on paljon kavereita. Hän ei vietä juuri koskaan aikaansa yksin. Aino pyrkii miellyttämään muita, eikä koskaan haasta riitaa. Aino tutustuu helposti ihmisiin.*

c) *Emilia ei katso tuntemattomia ihmisiä silmiin. Leikkejä hän seuraa sivusta osallistumatta niihin, jos ei tunne leikkijöitä entuudestaan. Emilia ei puhu paljoa.*

d) *Juhanin tavarat ovat aina epäjärjestyksessä. Hän on usein myöhässä koulusta tai harrastuksista. Juhani ei ole kovinkaan tarkka kellonajoista.*

2) Miten kuvailisit itseäsi?

a) Jos jokin alla olevista väittämistä kuvaa sinua, laita siihen kohtaan raksi.

- Uusien ihmisten tapaaminen jännittää minua.
- Olen todella kiinnostunut muista ihmisistä.
- Hiljaa paikoillaan istuminen on minulle vaikeaa.
- Olen tehtävien teossa yleensä hitaampi kuin muut.
- Vietän aikaani mieluummin muiden ihmisten seurassa kuin yksin.
- Pidän yksinolosta.
- Menen aina samaan kellonaikaan nukkumaan.
- Olen usein myöhässä sovitusta ajoista.

b) Mikäli yllä olevista väittämistä mikään ei oikein kuvannut sinua tai haluat tarkentaa jotain niistä, voit kirjoittaa itsestäsi vapaasti alla oleville viivoille.
